

1
**GDAŃSKA WYŻSZA SZKOŁA HUMANISTYCZNA
W GDAŃSKU**

WYDZIAŁ PEDAGOGIKI

Kierunek: Pedagogika

Specjalność: Pedagogika Ogólna

Monika Prądzińska

**WPLYW GLOBALIZACJI I KOMERCJALIZACJI
NA KULTURĘ I FOLKLOR KASZUBÓW W DOBIE
ODRODZENIA ETNICZNEGO
-KONTEKSTY PEDAGOGICZNE**

Praca magisterska

napisana pod kierunkiem

dr hab. prof. ndzw. GWSH

Kazimierza Kossak-

Główczewskiego

Nr albumu: 22206

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
ROZDZIAŁ I	
WPLYW GLOBALIZACJI I KOMERCJALIZACJI NA AUTENTYCZNOŚĆ KULTURY I FOLKLORU KASZUBSKIEGO W DOBIE ODRODZENIA ETNICZNEGO	5
1. Zarys zmian cywilizacyjno-społecznych i kulturowych dokonujących się w środowisku kaszubskim	5
1.1. Rolnictwo i wieś kaszubska.....	6
1.2. Język kaszubski	9
1.3. Rodzina.....	11
2. Problemy globalizacji.....	15
2.1. Wzorce kulturowe	16
2.2. Mass Media i hiperrzeczywistość.....	20
2.3. Komercjalizacja i turystyka	23
3. Regionalizm	26
1.3. Rola Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego	30
ROZDZIAŁ II	
METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH	34
1. Przedmiot i cel badań	34
2. Problemy i hipotezy badawcze	36
3. Uzasadnienie wyboru terenu badań i doboru próby.....	40
4. Metody, techniki i narzędzia badań	41
ROZDZIAŁ III	
WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH	44
1. Komercjalizacja i turystyka Kaszub	44
2. Promocja i animacja żywej kultury na Kaszubach.....	47
1.2. Problemy i ograniczenia	50
2.2. Możliwości rozwoju w zakresie edukacji regionalnej.....	51
3.2. Rozwój kultury za pomocą multimedialności.....	52
3.2. Odbiór współczesnej twórczości kaszubskiej	53
ZAKOŃCZENIE	55
BIBLIOGRAFIA	57

WSTĘP

Celem niniejszej pracy jest pokazanie wielu współczesnych transformacji działających na kulturę kaszubską. Badacze zastanawiają się jak zjawiska globalizacji, komercjalizacji kultury wpływają na nią i czy niesie to pozytywne, czy też negatywne skutki. Współczesne dylematy w związku z brakiem jednoznacznego rozwiązania są przedmiotem sporu naukowców. Dla jednych kultura rozwija się i każde jej przeobrażenie jest zjawiskiem normalnym i dopuszczalnym, dla innych kultura kaszubska, nie pozostawając w pierwotnej wersji traci na jakości. Badacze zastanawiają się jak tradycja i tożsamość kaszubska przetrwa w epoce globalizacji świata. Tym bardziej, że paradoks Kaszubów polega na trwaniu w tradycji z jednoczesnym modernizowaniem kultury, tradycji i folkloru¹.

Od kilkunastu lat na kulturę kaszubską wpływają najwspółczesniejsze czynniki dotyczące również innych mniejszości na całym świecie. Zmiany te dotyczą różnych sfer życia społecznego. Zmieniają się wartości ludzi, przekształcają się obyczaje, modyfikuje się moralność. Innego rodzaju, niż sprzed kilkunastu laty są aspiracje względem działalności społecznej, a także uczestnictwo w kulturze. Z spontanicznych przedsięwzięć zostają te, które są opłacalne. W kulturze kaszubskiej pojawia się zjawisko konsumpcjonizmu i związane z nim nastroje społeczne i normy finansowe, prawne, wyznaczniki trendów światowych².

Wiele obaw niesie za sobą również czerpanie korzyści ze zmian cywilizacyjnych. Rozwój komunikacji medialnej, nowe technologie i współczesna gospodarka dają szansę na rozkwit kultury kaszubskiej. Obecna sytuacja dająca wiele wolności i różnych opcji wyboru metod i sposobów zachowania tradycji, zawiera również spore zagrożenia wobec niej. Wątpliwości dotyczą dobrego wartościowania i wybierania tego, co najważniejsze i najbliższe kulturze kaszubskiej, aby nie zatracić wewnętrznej solidarności i spójności Kaszubów. Wiele razy Kaszubi pokazywali swoją siłę w obstawaniu przy swoich tradycjach, uporze w dążeniu do rozwoju regionu oraz w walce o wspólne dobro. Jednocześnie nie są uprzedzeni do

---

1 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj. Kultura – język -tożsamość*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2007, s. 46

2 C. Obracht-Prondzyński, (red.) *Problemy Animacji Kultury na Pomorzu*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2000, s. 7

nowych tendencji, całkiem dobrze pokazują, że wartości i idee ogólnoświatowe są dla nich również istotne. Nowym wyzwaniem dla młodego pokolenia Kaszubów jest umiejętność łączenia nowych tendencji z rodzimą tradycją i właściwymi dla niej wartościami³. Jest to trudne zadanie, tym bardziej, że rodzinne więzi w przekazywaniu tradycji są coraz słabsze. Młode pokolenie coraz częściej z kulturą spotyka się w różnego rodzaju instytucjach, typu dom kultury, szkoła, koła zainteresowań, imprezy folklorystyczne. Ważne jest aby kontynuowano tradycję kaszubską, bez względu na konsumpcjonizm i niekorzystne dla mniejszości wartości, które niesie za sobą unifikacja, globalizacja świata. Przywiązanie do małej ojczyzny, tradycji, wiary i świadomość przynależności do wspólnoty kulturowej i właściwe wykorzystanie nowych technologii, a nie puste dążenie do własnego, nie wspólnego zysku będzie powodowało korzystny rozwój dla regionu kaszubskiego.

---

3 B. Synak, *Kaszubska Tożsamość. Ciągłość i zmiana*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1998, s. 240

ROZDZIAŁ I

WPLYW GLOBALIZACJI I KOMERCJALIZACJI NA AUTENTYCZNOŚĆ KULTURY I FOLKLORU KASZUBSKIEGO W DOBIE ODRODZENIA ETNICZNEGO.

1. Zarys zmian cywilizacyjno-społecznych i kulturowych dokonujących się w środowisku kaszubskim

„Kultura to rzeczywistość myślowa albo ideacyjna”, jest to „sposób życia”, takimi słowami W. J. Burszta ogólnie definiuje kulturę. Podstawowym warunkiem analitycznego wyodrębnienia „sposobu życia” musi być dzielenie go przez pewną grupę osób oraz przekazywanie kolejnym pokoleniom⁴. Kultura jak dalej wskazuje autor, to także niekończący się proces transformacji znaków. Burszta przez symbole danej kultury rozumie całość systemu wyobrażeń i znaków, przez które można przekazywać i utrwalać wiedzę o życiu i stosunek do niego.

Warto podkreślić, że znaki i symbole cały czas ulegają zmianom, a jeżeli one zmieniają się, to cała kultura jest względnie zmienna⁵. Kultura kaszubska spełnia te podstawowe warunki wymienione przez Bursztę. Jest jednak kulturą dopiero rozwijającą się, pełną sprzeczności, mieszanki starej tradycji wzbogaconej w zmienne innowacje. Badacze tej kultury zadają sobie pytania, jak Kaszubi zachowują swoją odrębność w zmianach społecznych i kulturowych zachodzących we współczesnym świecie. Nie chodzi tylko o zachowanie własnego języka, ratowanie instytucji kaszubskich ale, przede wszystkim o ciągłość tradycji i folkloru, przekazywanego głównie przez starsze pokolenie i narażone na największe ryzyko wygaśnięcia.

Według koncepcji antropologiczno-kulturowej Margaret Mead rozróżnia się trzy kategorie kultur, odzwierciedlających daną sytuację kulturową, w jakiej żyje dana społeczność. Kategorie te to postfiguracywna, prefiguracywna i konfiguracywna.

W kulturze postfiguracywnej dzieci i dorośli uczą się od swoich przodków.

---

4 W. J. Burszta, *Antropologia Kultury. Tematy, Teorie, Interpretacje*, Zysk i S-ka, Poznań 1998, s. 48

5 Ibidem, s. 117-118

Spółeczeństwo w takiej sytuacji jest stare, osoby starsze dominują nad osobami młodymi. W takim przypadku osoby młodsze mają zdecydowany szacunek i dbają o szerokie relacje rodzinne, sięgające nawet pra pradziadków. We współczesnym środowisku polsko-kaszubskim bliższa jest teoria kategorii konfiguracywnej, gdzie głównie dorośli i młodzi uczą się wzajemnie od siebie, starsze osoby nie mają już takiego wpływu na wychowanie wnuków. Trzymając się zasad poprzedniego pokolenia można być niezrozumianym we współczesnym świecie. Ważne jest to co teraz, to co proponuje nasz rówieśnik. Jako następną kategorię Mead wymienia prefiguratywność, czyli kulturę, w której to dorośli i starsi uczą się od młodego pokolenia. Wkracząc w kolejny wiek technologii oraz podążając za zachodnią modą, nadmiarem informacji i nowości, dorośli i starsze osoby wycofują się z życia młodych, którzy wciąż poszukują czegoś nowego, uczą się wielu rzeczy, w wielu dziedzinach są lepsi, szybsi niż pokolenie wcześniejsze⁶.

Można zadać pytanie, czy kultura kaszubska również wkracza w tą kolejną fazę, czy powoli staje się kulturą prefiguratywną? W dużej mierze starsi nadal wiele wkładają w rozwój młodych, ale coraz częściej można się spotkać z tym, że młodszy w wielu sytuacjach są lepszymi znawcami od starszych. Szczególnie często można to zauważyć w środowiskach wiejskich, gdzie starsze osoby są bardzo cenione przez innych dorosłych i często bardzo długo utrzymują się na swoich stanowiskach pracy ponieważ posiadają wieloletnie doświadczenie. Ten proces na wsiach postępuje wolniej, lecz nawet tu może niedługo ulec zmianie. Nastąpi to z jednoczesnym wycofywaniem się starszych z życia kulturalnego.

Zjawisko opisane wyżej, ma swoje źródła również w ogólnej zmianie modernizacyjnej społeczeństwa polskiego a także europejskiego. Dąży się do coraz lepszych warunków materialnych i ekonomicznych, co powoduje stawianie na młodych, ich spontaniczność i świeżość idei, a nie konserwatyzm i tradycjonalizm starszego pokolenia.

1.1. Rolnictwo i wieś kaszubska

Proces modernizacji bardzo mocno wpłynął na rolnictwo kaszubskie, a w związku z tym zmienia się kultura, zwyczaje i obrzędowość kaszubska⁷. Wieś kaszubska na przestrzeni XX wieku stale się transformowała. Po pierwsze funkcjonowała przy różnych

---

6 M.Mead, *Kultura i tożsamość: studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s.

7 C. Obracht-Prondzyński, *Dwudziestowieczne metamorfozy wsi kaszubskiej*, [w:] *Dzieje wsi pomorskiej. III Międzynarodowa konferencja Naukowa*, red. R. Gaziński, A. Chłodziński, Uniwersytet Szczeciński, Dygowo-Szczecin 2004, s. 47-59

gospodarkach państwowych. Był to czas panowania prusko-niemieckiego, następnie mowa o rządach

w okresie II Rzeczypospolitej. Kolejno lata II wojny światowej, a następnie zmiany koncepcji rolnych w okresie PRL. Później transformacje ustrojowe znacznie uderzają w wieś kaszubską oraz w związanych z nią mieszkańców i ich kulturę, obyczaje.

Ludność, która zajmowała się tylko rolnictwem, teraz przenosi się ze wsi do miasta, żeby znaleźć pracę i utrzymać rodzinę. Ci rolnicy, którzy zostają na swoich ziemiach, unowocześniają gospodarstwa i wprowadzają nowe technologie. Cierpi na tym przede wszystkim wspólnota kaszubska, następuje rozluźnienie wzajemnych relacji. A więc wszystkie związki sąsiedzkie, utrzymywane głównie przez pośrednictwo gburów, wygasają. Prace sezonowe takie jak darcie pierza, lnu, zbieranie *bulew*, brukwi, czy pomoc przy sianokosach, wykopkach, żniwach, kopaniu torfu nie wymagają już zaangażowania sąsiadów, całych rodzin ze wsi i rodzin, które przyjeżdżały z miast, by pomóc bliskim. To całkowicie zmienia życie wiejskie. Kiedyś ta wzajemna zależność od siebie, jednoczyła ludzi, spajała ich zawodowo i mentalnie. Współczesna technologia, rozwój przemysłu rolno-spożywczego, postęp w produkcji zwierzęcej i roślinnej zastępuje siłę roboczą, niszczy stosunki ludzkie na wsiach, a ponieważ niepotrzebna staje się pomoc ludzi zanika folklor pracy⁸.

Jednym ze skutków jakie niesie technologia jest zanikanie obrzędowości kaszubskiej. Podobnie jak rozluźniają się związki międzyludzkie tak rozluźnia się związek ludzi z ziemią i zmienia się stosunek ludzi do niej. Ginie obrzędowość związana z ziemią i zwierzętami. Rytuály związane z leczeniem zwierząt, zdejmowaniem z nich złego uroku, zastąpiła współczesna medycyna weterynaryjna. W znaczącym stopniu zanika folklor związany z rytmem natury. Zwyczaje i wierzenia związane z rokiem obrzędowym wsi kaszubskiej, stają się coraz uboższe. Wprowadzenie telewizji, radia i internetu w domy kaszubskie zmienia obrzędowość związaną z okresem świąt Bożego Narodzenia oraz Wielkiej Nocy. Advent i czas Wielkiego Postu kojarzony z ciszą i spokojem, pokutą, oczekiwaniem zagłusza teraz telewizja. W domach po wieczery wigilijnej zamiast śpiewać kolędy włącza się magnetofon, lub telewizję. Nowy Rok nie ma już wymiaru ludowego przejścia „z nowego w stare”. Podobnie kult świętych jest zupełnie inny niż dotychczas. Wszystko związane jest z konsumpcją i bardziej globalnym, uogólnionym wizerunkiem promowanym przez media, niż związanym z prawdziwą tradycją, wywodzącą się z kaszubskiej kultury. Andrzejki, Święto Jana, Nowy Rok stają się okazją do konsumpcji

---

8 J. Perszon, *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, [w:] *Badania Kaszuboznawcze w XX wieku*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2001, s. 56-74

alkoholu. Wszystkich Świętych nie obchodzi się w domu, jak kiedyś, lecz *Gode* przenosi się świętowanie na cmentarz, kupuje się choinkę – stroik i znicz, zanika tradycja i obrzędy, a pielęgnuje się łatwą i bardziej dostępną – globalną konsumpcję. W domach na wieczerzy wigilijnej nie ma tradycyjnych potraw lecz wykorzystuje się przepisy z całego świata udostępnianych za pomocą mass mediów.

Zmienia się nie tylko kuchnia, ale i cała obrzędowość rodzinna. Rzadko się spotyka dom, gdzie wypieka się chleb, wytwarza się własne wędliny oraz inne wyroby mięsne, ser, masło, twaróg, a nawet wytwory z warzyw czy owoców⁹. Zmiany cywilizacyjne i technologia wyparły produkcję odzieży, tkanin, czy nawet wyszywanych elementów ozdobnych, na takich produktach jak makatki, serwety, chusty. W związku z tym, że wszystko można znaleźć w sklepach i marketach, zanikają niektóre zawody, nie trzeba wielu rzeczy produkować we własnym gospodarstwie domowym.

Rzemiosło również jest wypierane przez nowoczesne rozwiązania technologiczne. Rozpowszechnienie w rolnictwie spawarek elektrycznych, czy ciągników rolniczych sprawiło, że niepotrzebny jest zawód kowala. Kowalstwo dziś jest dalej podtrzymywane na Kaszubach, jako „kowalstwo artystyczne”, zaś typowe kowalstwo stało się zbędnym rzemiosłem, które musiało ewoluować na potrzeby współczesnego świata. Podobnie jak pierwsze rzemiosła, który jednak zaginęły – kołodziejstwo, kaletnictwo i rymarstwo. Niektóre zawody wręcz przeciwnie zamieniły się w wielkie przedsiębiorstwa np. stolarstwo, dekarstwo, ślusarstwo, produkujące na skalę ponadlokalną, z małych warsztatów stały się nastawionymi na zysk wielkimi fabrykami¹⁰. Obracht-Prondzyński wymienia również zmianę w zawodzie rybaka nadmorskiego. Podobnie jak technologia w rolnictwie osłabiła więzi społeczne we wsi kaszubskiej to samo dzieje się w rejonach nadmorskich. Wprowadzono kutry, ułatwiające i zwiększające połów ryb. To jednak spowodowało kryzys wspólnoty rybackiej, wspólny zwyczaj połowów, dzielenie się nimi. Wielu rybaków straciło swoją pracę, ze względów ekonomicznych i finansowych, nie potrzebowano takiej ilości pracowników.

Wizerunek wsi uległ całkowitej zmianie. „Wpływ przemian ekonomicznych, społeczno-etnicznych i kulturalnych oraz zmian w środowisku naturalnym wsi kaszubskiej uwidacznia się przede wszystkim w rozwoju budownictwa mieszkalnego. Następują zmiany w planie przyziemia, jak i w powierzchni budynku, konstrukcji ścian, oświetleniu wnętrza, kształcie dachu, jego pokryciu, urządzeniach ogniowych oraz usytuowaniu domu w zagrodzie

---

9 Ibidem, s. 56-74

10 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2002 s.251-270

i względem drogi”¹¹. Masowo pojawia się standardowe budownictwo mieszkalne. Zanikają budynki gospodarcze, takie jak: piec piekarski wolno stojący, pszczelniki. Piwnice wolno stojące zastępowane są ziemiankami do przechowywania roślin głównie używanymi przez rolników lub zastępowne piwnicami pod domami. Drewnutnie i torfniki giną w wyniku zaprzestania używania torfu i drewna na opał, a zastąpienie go węglem. Owczarnie zastępowane są stodołami lub chlewami dla innych zwierząt. Konstrukcja kaszubskiego domu ludowego odbiega od tradycyjnej wersji. Pomieszczenia domu kaszubskiego zmieniły się na bardziej uniwersalne dla nowej technologii. Taką drogą *kominy* zamieniły się w kuchnie w dolnej jego części a za nim tworzą komórki. Komora do przechowywania żywności funkcjonuje potem jako alkierz. Typowe kaszubskie domy wraz ze wszystkimi sprzętami i budynkami gospodarczymi likwidowane są przez urzędy, a przez instytucje zamykane w skansenach.

Rozwój techniki sprawił, że na wiejskich terenach znacznie przemienił oblicze wsi kaszubskiej - „współczesna wieś na Kaszubach przekształciła się ze wspólnoty rolniczej bądź to w osiedle mieszkalno-sypialne, bądź w luźno ze sobą powiązane społeczności zdominowane przez rzemieślników, ogrodników, robotników i inteligencję”¹². W wielu miejscowościach na całym terenie Kaszub prawdziwe gospodarstwo rolnicze staje się gospodarstwem agroturystycznym. Jest to radykalna zmiana pozyskiwania dochodu wiejskiej kaszubskiej rodziny. Środek ciężkości przesuwa się z bogatego w obrzędy i tradycje prawdziwego rolnictwa na działalność nastawioną na zysk, rynek, handel i inne wartości materialne, turystykę i wielkie gospodarstwa towarowe. Kiedyś zawód rolnika uważano za szczególne powołanie, on był „żywicielem” ludu, „opiekunem i strażnikiem ziemi”, współpracował z Bogiem - Dawcą chleba. Obecnie rolnik to producent i eksploatator żywności. Jego gospodarstwo od lat 70. jest gospodarstwem autarkicznym – nastawionym tylko na swoje potrzeby lub gospodarstwem rynkowym – nastawionym tylko na eksploatację wyrobów by uzyskać pieniądze¹³.

1.2. Język kaszubski

Problem języka kaszubskiego polega na tym, że z jednej strony jest on rewitalizowany, a z drugiej ulega procesowi muzeizacji. Sytuacja ta wynika z przemian

---

11 J. Knyba *Budownictwo ludowe na Kaszubach*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1987 s. 235

12 J. Perszon *Kultura ludowa Kaszubów...*, op. cit., s. 60-61

13 Ibidem, s. 56-74

kultury kaszubskiej po 1945 roku.¹⁴

Głównym czynnikiem niesprzyjającym dla rozwoju tego języka, były szkoły i edukacja przeprowadzana przez osoby niebędące Kaszubami. Nauczyciele w szkołach uczyli dzieci mówić jedynie po polsku, z powodu niemożności porozumienia się z nimi. Ówczesnie dzieci posiadały znajomość języka kaszubskiego wyniesiona z domu oraz w małym stopniu języka polskiego i niemieckiego, który uprzednio obowiązywał. Następną przyczyną wpływającą na zły stan języka kaszubskiego jest tendencja modernizowania rzeczywistości społeczeństwa kaszubskiego oraz napływ ludzi ze wsi do miast. Ludność miejska wypierała chłopski język, uważając go za „symbol zacofania i wiejskości”¹⁵. Dążono do przejmowania nowoczesnych tendencji kulturowych. Język kaszubski przysparzał wstydu i Kaszubi nie przyznawali się do niego, a nawet wypierali. W kościele oraz w urzędach za czasów PRL język kaszubski również był nieobecny. Próbowano tłumaczyć się tym, iż wiele osób pracujących w urzędzie nie zna języka kaszubskiego, co uniemożliwia porozumiewanie się. Jednak duży wpływ na te zmiany społeczne ma okres PRL, gdzie ujednociano społeczeństwo polskie oraz nie zauważano mniejszości etnicznych.

Rewitalizacja języka kaszubskiego zaczęła się od zmiany polityki w Polsce i innego spojrzenia na mniejszości etniczne. Pojawiają się nowe, szersze perspektywy dla elit i możliwość promocji kaszubszczyzny oraz wprowadzenie jej do szkół¹⁶. Po 1990 ożywiło się działanie na rzecz języka kaszubskiego powstało Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące w Brusach a na Uniwersytecie Gdańskim utworzono lektorat kaszubski. W mediach zaczęto również promować język poprzez pojawiające się różnego rodzaju kaszubskie programy i transmisje. Do rozpowszechniania kaszubszczyzny w dużej mierze przyczyniło się Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Wydawało ono pisma „*Kaszëbë*”, teraz wydaje miesięcznik „*Pomerania*”, organizuje do dziś seminaria, konkursy, dyskusje panelowe, spotkania publicystyczne. Rozwinęły się także audycje kaszubskie w mediach: w radio i w telewizji emitowane są programy po kaszubsku albo o Kaszubach¹⁷. Od 2006 r. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie powołało Radę Języka Kaszubskiego, zajmującą się fachową terminologią oraz monitorowaniem rozwoju języka. Od tego roku również uchwalono ustawę, dzięki której Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji będzie przeznaczać środki na rozwój, promocję i ochronę języka, dofinansowuje publikacje podręczników, książek,

---

14 P. Gucwa, *Odrodzenie czy labędzi śpiew?* [w:] *Catering dziedzictwa kulturowego*, red. P. Kalinowski, Region, Gdynia 2006, s. 95-99

15 Ibidem, s. 101-105

16 Ibidem, s. 105-107

17 H. Popowska-Taborska, *Szkice z Kaszubszczyzny*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2006, s. 13-18

Radio Kaszëbë i konkursy kaszubskie¹⁸.

Ciągle żywa jest dyskusja nad językiem kaszubskim. Próbuje się określić czy kaszubszczyzna jest dialektem, czy językiem. Dla językoznawcy ten spór jest sprawą drugorzędną, na pierwszym miejscu kładzie się nacisk na oddziaływanie czynników - kryteriów kulturalno-społecznych. Przede wszystkim ważną sprawą dla języka jest „istnienie kaszubskiej tradycji literackiej oraz współczesnej literatury kaszubskiej, dążenie do tworzenia kaszubskich norm językowych oraz świadome rozszerzanie płaszczyzn, na których funkcjonuje kaszubszczyzna”¹⁹. Na to pierwsze kryterium o ciągłości literatury kaszubskiej Popowska-Taborska daje przykład twórczości Jana Ceynowy. Od niego można zacząć mówić o literaturze kaszubskiej. Wcześniejsze próby twórczości były utożsamiane z polską literaturą. Współcześnie dużo jest nowych kaszubskich autorów. Dąży się do tworzenia norm językowych i ujednoczenia pisowni poprzez powstające słowniki kaszubsko-polskie i polsko-kaszubskie. H. Popowska-Taborska wymienia m.in. książki normalizujące system językowy: *Nowe zasady pisowni kaszubskiej* E. Brezy i J. Tredera oraz tych samych autorów *Gramatyka kaszubska*, a także *Rozmówki kaszubskie* E. Gołąbka, nowe słowniki o wzbogaconej leksyce i pojęciach abstrakcyjnych, tłumaczenia *Nowego Testamentu*.

1.3. Rodzina

Najważniejszą wartością w życiu Kaszuby jest rodzina. Kaszubska rodzina jest wielopokoleniowa, solidarna i spójna. Dzięki temu długo zachowywała wartości i tradycje, obyczaje i kulturę kaszubską. Przede wszystkim rodzina na wsi była silniejsza i odporniejsza na wszelkie zmiany cywilizacyjne niż inne rodziny²⁰. Trwałość rodziny kaszubskiej zależała od wielu czynników. Z jednej strony były to przyczyny zawodowe. Dzieci uczyły się tego samego zawodu przekazywanego z pokolenia na pokolenie przez rodziców lub dziadków. Z kolei migracje ludności na ziemię kaszubskie powodowały większe zintegrowanie się ludności tubylczej. Jeżeli Kaszubi migrowali, to wybierali miejsca niedaleko od swoich rodzin lub wyprowadzali się do swoich rodzin. Zawsze te związki i relacje rodzinne były ścisłe i trudne do rozerwania²¹. Dalej w badaniach C. Obracht-Prondzyński podaje przykład trwałości tych relacji w zjazdach rodzinnych, odbywających się na terenie całych Kaszub.

18 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj...*, op. cit., s. 16-18

19 H. Popowska-Taborska, *Szkice z Kaszubszczyzny...*, op. cit., s.116-117

20 B. Synak, *Kaszubska Tożsamość...*, op. cit., s. 118

21 C. Obracht-Prondzyński *Kaszubi. Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością...*, op. cit., s.306 - 307

W ciągu roku odbywa się nawet kilkanaście takich zjazdów, którym towarzyszą rozmaite i pomysłowe formy estetyczne. Wszelkie pamiątki, a nawet publikacje są oznaczone herbem rodzinnym, zilustrowane najważniejszą osobą w rodzinie, lub charakterystycznym zabytkiem z miejscowości, z której pochodzi dana rodzina. Zjazdami interesuje się lokalna prasa lub inne media. Organizowanie takich zjazdów dla pokazania ciągłości i trwałości rodziny, wspomnienia i przypominania jej historii jest bardzo interesującym zjawiskiem społecznym. W przeciągu kilkunastu lat zmienia się społeczno-kulturalna sfera, która również dotyka rodzinę. „Można więc paradoksalnie stwierdzić, że fakt organizowania tych zjazdów jest oznaką jeśli nie słabnięcia, to ewolucji form podtrzymywania więzi rodzinnych”²².

Zanim omówione zostaną zmiany zachodzące w rodzinie ważne, aby zaznaczyć jakie były przyczyny zmiany więzi w rodzinie kaszubskiej. Zmiany dokonywały się na tle małżeństw mieszanych, migracji ludności oraz konfliktów pokoleń. Małżeństwa mieszane jeszcze do lat 50 nie były często zawierane, ponieważ bardzo dbano o wielopokoleniową więź kaszubską. W późniejszych latach przy wyborze małżonka decydowały jego cechy charakteru a nie pochodzenie. Wynikało to również z tego, że przez coraz częstsze migracje wymieszała się ludność obca z rodowitą kaszubską. Najczęściej takie małżeństwa były zawierane przez osoby z zewnątrz kultury Kaszubów – migrantów. Następnym czynnikiem wpływającym na więzi rodzinne były konflikty w latach 60. po wprowadzeniu emerytury rolniczej i kłótnie między rodzicami a dziećmi przy zapisach ziemi lub gospodarstwa. Rodzice nie oddawali dzieciom ziemi czy gospodarstwa bez upewnienia się, że będą one kontynuować ich sposób gospodarowania. Wybierali też swoim dzieciom takich małżonków, którzy w swojej rodzinie mieli głębokie tradycje rolnicze²³

Zmiany cywilizacyjno – kulturowe w świecie sprawiły, że konflikty, na tle dziedziczenia dobytku rodziców, powoli wygasły. Zmienił się styl życia, dążono by dzieci wyjeżdżały do miast, żeby zdobyć wykształcenie. Nie liczyło się już utrzymanie dzieci przy gospodarstwie. Wykorzystywanie nowych technologii w gospodarstwie przyczyniło się do samodzielności rodziców, spowodowało, że pomoc dzieci nie była konieczna. Wraz z transformacjami w technologii pojawiła się zmiana myślenia. Zmieniły się zasady wyboru małżonków, młodzi sami decydowali o swoim życiu, a nie ich rodzice. Całkowicie przeobraził się styl życia, a wraz z tym przepaść mentalna między rodzicami, i jeszcze bardziej pomiędzy dziadkami, a młodym pokoleniem. Z pojawieniem się telewizji i internetu

---

22 Ibidem, s. 308

23 Ibidem, s. 310-311

pojawiły się nowe autorytety młodych osób. Młodzież nie posiada szacunku wobec starszych osób, ich opinii i zasad, jak kilkanaście lat wcześniej²⁴. Znaczący jest spadek pozycji ojca w rodzinie kaszubskiej. Dużą rolę decyzyjną w rodzinie mają kobiety. Jest to zaprzeczenie dotychczasowej hierarchii patriarchalnej w rodzinie. Najważniejszym członkiem rodziny od zawsze był ojciec. Przez emancypację kobiet w okresie powojennym, kobieta stawała się nie tylko opiekunką, rodzicielką, matką, ale zaczęła funkcjonować w rodzinie tak jak mężczyzna. Kobieta nie była tylko pracownicą gospodarstwa domowego, warsztatów ale zdobywała pracę, wprowadzała nowinki techniczne i nowy styl życia, wyjeżdżała się kształcić²⁵.

Zmiany w kulturze nie mogły się odbić bez echa na obrzędowości i zwyczajach rodziny kaszubskiej. Obecne zwyczaje rodzinne bardziej przypominają amerykański styl życia niż typowo kaszubski. Chociażby przykład niepielęgowanej tradycji wspólnego jedzenia razem przy stole, odmawiania modlitwy przed posiłkiem. Czytając w książce J. Łęgowskiego o zwyczajach i obrzędach stosowanych przy narodzinach, ślubie i śmierci odnosi się wrażenie, że są one dawno zapomniane przez Kaszubów.

Chrzest odbywał się jak najwcześniej po narodzinach, co stanowiło ochronę dziecka przed śmiercią. Wykonywano wiele czynności apotropaicznych, których celem było odstraszenie złych sił i pomoc w pomyślnym rozwiązywaniu spraw w najważniejszych momentach życia. Najbardziej charakterystycznym rytuałem związanym z ślubami kaszubskimi było swatanie młodych. Rytuału już się nie odprawia ze względu na zmianę stylu życia. Podobnie zaginęły wszelkie wróżby i czynności wykonywane przez nowożeńców w dniu ślubu, mające zabezpieczyć parę od nieszczęścia w związku. Na przykład klęczący obok siebie ciasno małżonkowie podczas zaślubin zabezpieczają się od wejścia między nich złej czarownicy, złych ludzi i ich złych mocy i zamiarów²⁶. Jedynymi trwałymi zwyczajami, które długo się utrzymywały są *brutczy wieczor* i *kawalersczy wieczor* oraz obrzędowe tłuczenie szkła, czyli *polterabend*²⁷. Obecnie według Perszona populizowane amerykańskie zwyczaje ślubne zdominowały zwyczaje kaszubskie. Nie wyprawia się wesela w domu panny młodej ale w specjalnie wynajmowanych salach bankietowych, nie jedzie się do ślubu bryczką lub saniami ale coraz bardziej wymyślnymi samochodami czy limuzynami²⁸. Najlepszym okresem na zawarcie małżeństwa na Kaszubach był czas jesienno – zimowy, teraz małżeństwa zawierane są przez cały rok, ale głównie w cieplejszych porach roku. Na

24 J. Perszon *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian...*, op. cit., s. 62

25 C. Obracht-Prondzyński *Kaszubi. Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością...*, op. cit., s. 312-313

26 J. Łęgowski, *Kaszuby i Kociewie*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Gdańsk 1991, s. 52-58

27 J. Perszon *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 64

28 Ibidem, s. 64

wsiach istnieje jeszcze zwyczaj, że przygrywa parze młodej tradycyjna kapela muzyczna, przy wyjściu z domu a potem na weselu. Jednak coraz częściej wynajmuje się sobie wodzireja, odtwarzającego muzykę z sprzętów elektronicznych²⁹.

Naiwne zabobony i ceremonie związane z wierzeniem, że przez pewne czynności czy moc słowa ludzie mają wpływ na przebieg i jakość życia, świadczyły o niskim poziomie wiedzy i znajomości praw przyrody, z czasem zanikły niemal całkowicie. W mentalności kaszubskiej można jeszcze zauważyć szczątki wiary w upiory i wieszczę. W przesądach i wierzeniach niektóre noworodki mogą być wieszczem, w zależności jak wyglądał, gdy się urodził. Wierzone, że wieszczę lub upiór może zabrać ze sobą rodzinę do grobu. W niektórych okolicznościach trupowi ścinano nawet głowę³⁰. Dawne czynności przekształciły się w przesady. Ceremonie uległy całkowitemu przekształceniu, przykładem mogą być te związane z pogrzebem. Modlitwy za zmarłego odprawia się w kościele a nie w domu. Całkowicie zanikło modlitewne czuwanie przez całą noc przy zmarłym. A obrzędy zanikły wraz z unowocześnieniem medycyny. Ludzie najczęściej umierają w szpitalach tak samo, jak narodziny dziecka, które odbywają się w szpitalu pod nadzorem lekarzy. Ma to zapewnić lepszą ochronę zdrowia. Standard medycyny powoduje jednak zubożenie tradycyjnej obrzędowości kaszubskiej i odizolowanie chorego czy nowonarodzonego od reszty rodziny³¹.

Zmiany w rodzinie dotyczą równie ważnej sfery emocjonalno – mentalnej kreowanej przez współczesne trendy w mediach. Lansuje się przede wszystkim jednostkę, na czym tracą grupy, w tym głównie rodzina. Kultura masowa promuje indywidualizm, niezależność od innych osób, także rodziny. Modne osoby to takie, które są autonomiczne, nastawione na sukces, osoby niezależne, dla których wartością jest zysk materialny, komfort, swoboda i zadowolenie³². Zmieniają się również wartości moralne i postawy religijne. Modna i bardzo rozpowszechniana w mediach jest swoboda seksualna, tolerancja wobec zdrady, przed i po zawarciu związku małżeńskiego. Popularyzacja i kształtowanie swobodnego stylu życia, bez żadnych zobowiązań powoduje powierzchowne traktowanie małżeństwa. Małżeństwo w kulturze kaszubskiej było świętością, a przed małżeństwem pielęgnowano czystość przedmałżeńską. Teraz zanika konserwatywna kaszubska wartość małżeństwa, jest coraz więcej rozwodów, a często zdarza się, że pary mieszkają ze sobą bez ślubu, co ułatwia

---

29 J. Treder, *Kaszubi wierzenia i twórczość*, Oficyna CZEC, Gdańsk 2000, s. 130

30 J. Łęgowski, *Kaszubi i Kociewie*, op. cit., s. 60

31 J. Perszon *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 66

32 Ibidem, s. 73

sytuację w razie zmiany partnera, dużo osób żyje samotnie, nie zakłada rodziny, lub robi to bardzo późno. Rośnie liczba nieślubnych dzieci, wiele rodzin jest rozbitych, dochodzi nawet do patologii. Przez te zmiany społeczno – mentalne w kulturze, rodziny na Kaszubach są zagrożone. Rolę rodziny związaną z kwestią przekazu tradycyjnej kultury kaszubskiej przejmują powoli instytucje kulturalne³³.

2. Problemy globalizacji

Globalizacja jest zjawiskiem nieuniknionym, dotyczącym wszystkich w równym stopniu. Dla jednych stanowi przyczynę nieszczęścia dla innych jest dążeniem by żyć szczęśliwie. Dla wszystkich ten proces jest nieodwracalny i w tym samym stopniu dzieli, co łączy. Handel, biznes, finanse, przepływ informacji działają na skalę ogólnoswiatową. Wszystko jest w ruchu, co staje się najbardziej pożądaną wartością, najbardziej dla przedsiębiorców, handlarzy, korporacji, którzy dzięki temu odkrywają łatwiejszy sposób zarobku³⁴.

Podobnie Burszta określa pojęcie procesów globalizacji jako „niezależne od konkretnych terytoriów narodowych” działające w „przestrzeni ponadlokalnej” oraz mające „ponadnarodowy charakter procesów w tym kulturowych”. Globalizacja wskazuje na to, że wszystkie „procesy społeczne, ekonomiczne, kulturowe i demograficzne, z którymi mamy do czynienia w obrębie narodów, w coraz większym stopniu przekraczają tradycyjnie rozumiane granice narodowe i państwowe, identyfikowane dodatkowo z granicami odrębnych kultur”³⁵. To pojęcie globalizacji Burszty nie wskazuje na to, że obecne narody połączą się w jedność kulturowo-społeczno-ekonomiczną oraz że wszystkie uległy homogenizacji kultury, ale to, że jest coraz mniej kultur, które mogą pochwalić się swoją odrębnością. Skutkiem tego zjawiska, badania antropologów zaczynają się od małych prowincji do ogólnie pojmowanego kosmopolityzmu. Antropolodzy uwzględniają mniejsze wspólnoty takie jak: plemiona, grupy etniczne, subkultury, mniejszości, tylko jako składnik globalnej przestrzeni. Współcześnie mieszają się, przenikają się wzajemnie pojęcia lokalności i globalności, należy je łącznie traktować i szukać korzeni z jakich się wywodzą wzorce ponadlokalne³⁶.

---

33 Ibidem, s. 65-74

34 Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000, s. 5-10

35 W. J. Brurszta, *Antropologia Kultury. Tematy, Teorie, Interpretacje*, Zysk i S-ka, Poznań 1998, s. 158

36 Ibidem, s. 158-159

Łącznikiem różnych nacji jest nowoczesny konsumpcjonizm. Dzięki niemu wiele procesów: migracji komercjalizacji, komunikacji turystyki, które wymienia Burszta, zmienia swoje dotychczasowe znaczenie binarności na jeden uniwersalny sens czasu i przestrzeni.

Reakcją na globalizację są różne postawy. Niektórzy odnajdują się w tej globalnej uniwersalnej przestrzeni, i kierują resztą, nadają tempo, ustalają warunki. Inni zamykają się w swoim świecie, tkwią przy jednym, konkretnym stanowisku. Te postawy wpływają na różną – negatywną lub pozytywną ocenę wartości lokalności. „W zglobalizowanym świecie lokalność jest oznaką społecznego upośledzenia i degradacji”³⁷.

Według Burszty różne są efekty globalizacji. Wymienia on przede wszystkim „detytorializację kultur”, czego efektem będzie peryferyzacja centrum, następnie podaje: różne aspekty podróży, budowę „hiperrzeczywistości”, kompresję nowoczesnych mediów, twór świata nierzeczywistego oraz problem turystyki³⁸. Według podanych wyżej kryteriów Burszty można nawiązać do postępującej globalizacji na terenie Kaszub.

2.1. Wzorce kulturowe

Pierwszym zjawiskiem globalizacyjnym Burszta określa „detytorializację kultur”. Jest to inaczej ponadnarodowe zjawisko przenoszenia i odtwarzania własnej kultury przez emigrantów, turystów, przesiedleńców, do innych narodów. Jest to zjawisko bardzo znane w największych miastach świata. Na terenie Kaszub przybywanie imigrantów nie działa jeszcze na taką skalę, by mogło to wpływać w znaczący sposób na kulturę lokalną. Głównie przesiedlano ludność na nowopowstałe powiaty. Tam znajdowali się autochtoniczni Kaszubi, Kaszubi przyjezdni, mieszkańcy z centrum Polski oraz przesiedleńcy z Kresów i Akcji „Wisła”. Żadna z tych grup nie dominowała na tyle, by narzucać własny wzorzec kulturowy³⁹. Grupy osadnicze wpływały jedynie na rozwój pewnych stereotypów i uprzedzeń, konflikty na tle majątkowym, dezintegrację w niektórych miejscowościach. W ośrodkach autochtonicznych Kaszubów obyczaje i obrzędy, tradycja i trwałość więzów rodzinnych i sąsiedzkich była trwalsza niż w pozostałych ośrodkach. W związku z tym ludność przybywająca do autochtonicznych miejscowości integrowała się o wiele dłużej, z powodu celowego ograniczania przez ich mieszkańców kontaktu. Kaszubi autochtoniczni zajmowali

---

37 Z. Baumann, *Globalizacja...*, op. cit., s. 7

38 W. J. Burszta, *Antropologia Kultury. Tematy, Teorie, Interpretacje...*, op. cit., s. 159-164

39 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, op. cit., s. 181-192

wyższe stanowiska w ośrodkach wiejskich, uważali się za ważniejszych od innych ze względów językowych – wyróżniała ich gwara, którą ciężko było zrozumieć przesiedleńcom, poza tym znajomość swojej ziemi, jej bogactw i sposobu uprawy przeważało w rozwoju cywilizacyjnym i materialnym. Zdarzały się również przypadki, że Kaszubi emigrowali za granicę niemiecką, a ludność, która migrowała na Kaszuby okazywała się bardziej od nich osiadłą ludnością⁴⁰. Migracje ludności kaszubskiej były bardziej powszechne w obrębie własnego państwa, okolicy. Powodami migracji był zazwyczaj motyw rodzinny, przeprowadzano się blisko domu rodzinnego. „Kaszubi – jeśli migrowali, to były to zasadniczo migracje do miejsc nieodległych od *gniazda rodzinnego* (dotyczy to zarówno powojennych migracji przygranicznych, jak i późniejszych migracji do miast). Często zresztą motyw rodzinny był decydujący w podjęciu decyzji o zmianie miejsca zamieszkania”⁴¹. Później migracje zaczęły nabierać innego wymiaru. Młodzież migrowała ze wsi do miast z wielu przyczyn. Późniejszymi powodami migrowania były zmiany ekonomiczne. W miastach szybciej można było zdobyć pracę, wykształcenie. Zmiany społeczne i kulturowe też w dużej mierze przyczyniły się do wyjazdów młodych ludzi do miast. Układano sobie życie w inny sposób, niż przekazywały wcześniejsze pokolenia. Życie w miastach jest łatwiejsze, dostępniejsza jest dobrze płatna praca, niekonieczne jest zakładanie tradycyjnej, wielodzietnej rodziny (co też mogło sprawiać trudności ekonomiczne). Zjawiskiem przesiedlania się ze wsi do miast jest urywanie się kontaktu wielopokoleniowej rodziny - „z powodu kompleksu wiejskiego często młodzi z miasta odcinali się od swego rodzinnego środowiska”⁴², tak istotnego w przekazywaniu kultury i tradycji młodemu pokoleniu, aby zachowało ciągłość bytu. Zmianie ulegają międzypokoleniowe relacje rodziny kaszubskiej. Oddalając się od swojej rodziny, Kaszubi zniekształcają stosunek między wnukami a dziadkami⁴³.

Wpływy innych kultur znane były od początków istnienia kultury kaszubskiej, sięgający panowanie dawnych Słowian pomorskich. Tylko całkowicie wyizolowana od świata kultura mogłaby zachować swój folklor i język w nietkniętym stanie. Przez handel, kontakty z przesiedleńcami, sąsiadami, mieszanie się różnych kultur, na Kaszubach pojawiają się obce elementy, zapożyczone pośrednio lub bezpośrednio. J. Gajek wyróżnia zagadnienia elementów w kulturze kaszubskiej następująco:

---

40 Ibidem, s. 185. Sytuacja opisywana przez autora dotyczy Kaszubów bytowskich, autochtonów, wybierających państwo niemieckie za swoje miejsce zamieszkania.

41 Ibidem, s. 306

42 Ibidem, s. 311

43 J. Perszon *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 58-61

- elementy fińskie,
- elementy bałtyckie,
- składniki stanowiące wspólnotę kultury słowiańskiej,
- elementy grupy językowej lechickiej,
- wpływ regionów: kujawskiego, wielkopolskiego i mazurskiego,
- elementy germańskie⁴⁴.

Gajek opisuje elementy zapożyczone na tle dawnej historii Kaszubów. Elementy te należą do sfery obrzędowej, duchowej, materialnej i językowej. Zapóżylenia dotyczą dzieł sztuki ludowej, architektury, konstrukcji sprzętów gospodarczych oraz ich nazw, podobieństw językowych, podobieństw ról społecznych i wierzeń. Pośrednio lub bezpośrednio Kaszubi wdrażali je do swoich zachowań, wierzeń, sztuki ludowej. Działo się to za przyczyną faktu, iż całą kulturę bałtycką przepełniały elementy fińskie. Prawdopodobnie Słowianie pomorscy kontaktowali się bezpośrednio z Finami. Badacz docieka iż obecność elementów z kultury fińskiej może zależeć od sąsiedztwa Bałtosłowian z Finami. Podobnie układały się stosunki prusko – kaszubskie. Najpierw Kaszubi sąsiadowali z Prusami bezpośrednio, później przesunięte granice przyczyniły się do kontaktów za pośrednictwem innych grup np Pomezów, Warmów. Kontakty przyczyniły się także do wpływów różnych grup sąsiadujących z Kaszubami np grupy kociewskiej, mazowieckiej, wielkopolskiej⁴⁵.

Współcześnie naukowcy badający kulturę kaszubską znajdują dużo więcej zapożyczeń utrwalonych w procesach globalizacyjnych i przynależących do różnych dziedzin życia. Przez ostatnie pół wieku bardzo zmieniała się kultura zarówno europejska, polska, jak i kaszubska⁴⁶. Przede wszystkim zmieniała się ilość czynników wpływających na kulturę kaszubską oraz ilość zapożyczeń i ich jakość.

Postęp techniczny i informacyjny przyczynił się do zmiany mentalności i kulturowości Kaszubów. Miejski sposób życia zmienia podstawowe wartości tradycji, rodziny i upowszechnia alternatywny styl życia. Żyjąc w mieście nie trzeba martwić się swoim statusem, nie oddziałuje na ludzi presja otoczenia. Jest się wolnym i niezależnym od tradycji rodzinnych, które niekoniecznie odpowiadają wartościom szybkiego i łatwego

---

44 J. Gajek, *Struktura etniczna i kultura ludowa Pomorza*, Instytut Kaszubski, Gdańsk – Wejherowo, 2009, s.62

45 Ibidem, s. 64-67

46 C. Obracht-Prondzyński, *Przemiany kultury kaszubskiej po II wojnie światowej*, [w:] *Z dziejów kultury Pomorza w XVIII-XX w.*, red. J. Borzyszkowski, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2001, s. 190-234

życia⁴⁷. Najpierw zmiana sposobu myślenia występowała głównie w ośrodkach miejskich o dużej liczbie mieszkańców, teraz jest również widoczna w mniejszych miejscowościach oraz na wsiach. W mieście i na wsi można kupić w sklepach sieciowych te same produkty, dostęp do kultury i technologii jest coraz łatwiejszy. Między wsią a miastem jest coraz mniej różnic.

Obracht-Prondzyński podkreśla fakt, że Kaszubi uczestniczą nie tylko we własnej kulturze, ale i w dużej mierze w kulturze polskiej, oraz kulturze europejskiej i masowej kulturze amerykańskiej⁴⁸. Dzięki otwartym granicom Unii Europejskiej przemieszczanie się i wymiana informacji następuje łatwiej i szybciej oraz coraz bardziej wpływa na globalizację regionów Europy. Podobnie kultura amerykańska jest popularyzowana przez bardzo różne media i przenoszona na wszystkie dziedziny życia ludzi, ich folklor, wartości religijne, rodzinne i obrzędowo – zwyczajowe związane ze narodzinami, zaślubinami, śmiercią⁴⁹.

W globalizacji i korzystaniu z innych wzorców kulturowych można też dopatrzeć się pozytywnych czynników. Wykorzystanie pozytywnych aspektów wymiany informacji wiąże się ze współpracą międzynarodową Kaszubów i innych grup etnicznych. Ze względu na podobieństwo struktury, historii oraz kultury najczęściej Kaszubi korzystają ze współpracy z Fryzami. Poza tą grupą etniczną na Kaszuby wpływają również mniejszości serbołużyckie, bretońskie, baskijskie, walijskie, tatarskie i żmudzinskie. Jednak współpraca z Fryzami ma najdłuższą historię. Dzięki temu Kaszubi mogli wykorzystać doświadczenia Fryzów w budowaniu i wzmacnianiu swojej kultury. Konsekwencją relacji kaszubsko – fryzyjskiej są rozwiązania prawne, mentalne, edukacyjne i dotyczące zarządzania kulturą i jej instytucjami⁵⁰. W wyniku wpływów Fryzów teraz standaryzuje się język kaszubski oraz jedną jego zatwierdzoną wersję wprowadza się do szkół. Uświadomiono Kaszubom, między innymi, strony prawne mniejszości etnicznych, a także potrzebę starania się o środki z Unii Europejskiej. Dzięki Fryzom edukacja regionalna jest finansowana przez państwo, rozwijają się media kaszubskie. Ciągłe żywa współpraca stanowi cenne źródło inspiracji.

---

47 J. Perszon, *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 57-61

48 C. Obracht-Prondzyński, *Przemiany kultury kaszubskiej po II wojnie światowej*, op. cit., s. 190-234

49 J. Perszon, *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 66-72

50 H. Konarowska, *Europa małych narodów. Międzynarodowa współpraca Kaszubów z innymi grupami etnicznymi (na przykładzie współpracy z Fryzami)* [w:] *Catering dziedzictwa kulturalnego*, red. P. Kalinowski, Region, Gdynia 2006, s. 218-223

2.2. Mass Media i hiperrzeczywistość

W globalizacji wielką rolę spełniają wszelkiego rodzaju media. Współcześnie nie można sobie wyobrazić życia bez nich. Codziennie miliony osób na świecie korzystają z radia, telewizji, internetu, w związku z tym mają one na nich ogromny wpływ. Internet jest już wszędzie, wydaje się, że przeglądając strony internetowe, oglądając telewizję nie ma się poczucia odległości oraz czasu. Wszystko, dzięki mediom staje się bliższe, bardziej uniwersalne – globalne. W każdym miejscu na świecie dzięki mediom informacje są tak samo odbierane. W globalnej wirtualnej przestrzeni łatwo jest narzucić ten sam kanon wartości⁵¹. Kontakt przez media jest łatwiejszy i szybszy, pracują one przede wszystkim na emocjach. Czas jest albo podzielony na małe części bez żadnego odniesienia ale też pozwalają wykonywać wiele czynności jednocześnie. Ta charakterystyka komunikacji medialnej pokazuje, jak różne jest współczesne postrzeganie świata. Jest to nowy sposób tworzenia kultury, przez nowe zachowania. Całkowicie inaczej postrzega się relacje z innymi i sposób wchodzenia w nie. Przez różnorodność przekazów telewizyjnych zmieniają się zachowania i wzorce kulturowe. Wizja i obraz świata postrzegany przez współczesnych ludzi jest taki, jaki się proponuje im w mediach⁵².

Media ogarnęły wszystkie dziedziny życia od stylu ubierania się, poprzez odżywianie, do języka, wartości, rozrywki i wiedzy. Kreują one obraz świata i wyobraźnię współczesnego człowieka⁵³. Przez użytkowanie mediów wykształca się kultura masowa i z jej uniwersalnych symboli korzystają wszyscy nowocześni handlowcy, biznesmeni, politycy, a także młode pokolenie. Odcięcie od mediów, spowodowałoby, że życie stałoby się uciążliwe, a brak dostępu do informacji, kultury, pieniędzy powodowałby zacofanie i zagubienie⁵⁴.

Burszta wymienia dwa rodzaje odbierania mediów przez ich użytkowników. Z jednej strony wirtualna rzeczywistość to taka, która jest dostępna wszędzie i przez wszystkich. Ulega się wrażeniu, że wszystko jest skondensowane i bliskie. W sieci można udać się do każdego miejsca na świecie oraz dowiedzieć się o nim wszystkiego co niezbędne. Z drugiej strony natłok tych informacji powoduje, że bezgranicznie się im ufa.

---

51 W. J. Burszta, *Antopologia Kultury. Tematy, Teorie, Interpretacje*, op. cit., s. 162

52 B. Kita, *Uwagi o tożsamości kulturowej w aspekcie technik audiowizualnych* [w:] *Ponowoczesność a tożsamość*, red. B. Tokarz, S. Piskora OK SPP, Katowice 1997 s.131-132

53 J. Perszon, *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 73

54 W. J. Burszta, *Antopologia Kultury. Tematy, Teorie, Interpretacje*, op. cit., s. 162

Cyberprzestrzeń zdaje się udawać prawdziwą rzeczywistość i przyjmuje się ją na wiarę. Wiedza o tej rzeczywistości nie zależy od wyboru użytkownika, lecz jest taka, jaką mu podają media. Więc przyznanie cyber rzeczywistości miana prawdziwej jest pojęciem względnym⁵⁵.

Podobnie można się zastanawiać czy dana informacja audio-wizualna będzie odbierana tak samo przez wszystkich. K. Banaszekiewicz odwołuje się do R. Debray, która twierdzi: „realność jest kategorią techno – kulturową, technika (audiowizualna) jest wprawdzie światowa, ale czy (oznacza to, że) ta (produkowana przez nią) realność jest faktycznie jednakowa dla wszystkich”⁵⁶. Pokazuje to zjawisko złożoności problemu, jakim jest odbiór, może być odczytywany dwojako, w sposób uniwersalny bądź szczegółowy, obiektywny lub subiektywny, wspólny – różny. Autorka próbuje pokazać konsekwencje tego zjawiska jako generalizację odbioru oraz to, że różnie może być pojmowana informacja w różnych środowiskach. W innych tekstach podkreśla się również, że nadmiar informacji, czyli nadmiar wieloznaczności nie powoduje stabilnej i jednoznacznej ideologii. Ta wieloznaczność powoduje, że nie wiadomo co jest prawdą a co fałszem, co wybierać a czego unikać. Z jednej strony media uniwersalizują ale dokonują to przez pokazywanie kontrastów i różnic. Takie kontrastowanie rzeczywistości świadczy o tym, że nie ma konkretnie wytyczonych granic na świecie, zanikają podziały lub wręcz przeciwnie tworzą się nowe, przez ujawnianie ich. Tworzy się aura niepewności wobec rzeczywistości pojawiają się sprzeczności, które odbijają się w codziennym życiu⁵⁷. Dokładnie tę rozbieżność definiuje T. Szkudlarek: „miotamy się między liberalizmem i demokracją, konstruowanymi z przemieszczonych ikon Zachodu, a tęsknotą do 'własnej' autentyczności, niepowtarzalności i kulturowej czystości, między hamburgerami McDonalda a tęsknotą do 'bycia kimś innym' i do 'mówienia inaczej', nasze 'dążenie do Europy' przemieszcza nas samych, stwarza dystans do własnej naszej tożsamości, wprowadza przerwę historyczną, dającą nam wolność od samych siebie, umożliwiającą nam zmianę autokreacji. Z tej przerwy w naszym trwaniu korzystają jednak wszyscy, którzy dotychczas nie mieli możliwości. Inni – nasi 'gorsi Inni' – wychodzą na ulicę mówią nie proszeni i nie słuchani, domagają się szacunku, praw, politycznej i kulturowej reprezentacji. [...] Integrując się z liberalną Europą, coraz bardziej obawiamy się Obcych. [...] Stajemy się zarazem i bardziej ksenofobiczni, i bardziej

---

55 Ibidem, s. 163

56 K. Banaszekiewicz, *Tożsamość kulturowa w dyskursie technik audiowizualnych* [w:] *Ponowoczesność a tożsamość*, red. B.Tokarz, S. Piskora, OK SPP, Katowice 1997, s. 136

57 T. Miczka, *Telewizyjna „postmodernizacja” tożsamości* [w:] *Ponowoczesność a tożsamość*, red. B.Tokarz, S. Piskora, OK SPP, Katowice 1997, s. 101-102

tolerancyjni; bliżej, ale i dalej nam do utopii wielokulturowego społeczeństwa otwartego. Coraz bardziej doprasza się on domknąć w postaci ideologii nadających mu akceptowalny sens”⁵⁸.

Media oprócz negatywnego oddziaływania na kulturę i relacje międzyludzkie, mają też pozytywny wpływ na rozwój nowo powstających regionów. Mogą stanowić cenne źródło informacji o regionie lub stanowić nowatorski katalog nowinek artystycznych. Dziś istnieje wiele blogów, gdzie młodzi ludzie wymieniają się swoimi spostrzeżeniami, zainteresowaniami.

W Internecie jest coraz więcej stron o Kaszubach. Najbardziej rozwiniętymi stronami są www.naszekaszuby.pl, www.kaszubia.com, na których można znaleźć różne pozycje bibliograficzne, zakupić książki, przeczytać artykuły publicystyczne, popularnonaukowe, historyczne, językoznawcze, etnograficzne, teksty literackie, religijne. Istnieje również kaszubska wikipedia www.csb.wikipedia.org oraz podstrona portalu slawistycznego – www.rastko.net/rastko-ka posiadające wiele materiałów na temat historii, literatury, językoznawstwa. Powstała strona różnych organizacji kaszubskich - www.kaszubi.pl to strona Zrzeszenia Kaszubsko – Pomorskiego, a www.institutkaszubski.pl jest stroną Instytutu Kaszubskiego, poświęconą kaszubskim muzeom, szkołom, samorządom, lokalnym ośrodkom kultury, gazetom, bibliotekom. Dzięki Internetowi Kaszubi z całego świata mogą się ze sobą komunikować, strony tworzą również Kaszubi mieszkający na przykład w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Niemczech⁵⁹.

Ważnym elementem są również inne media w społeczności kaszubskiej. Programy kaszubskie istnieją już od kilkunastu lat. Kaszubskie programy emitowane są w Telewizji Gdańsk jest również audycja radiowa w Radio Gdańsk, Koszalin i w chojnickim Radio Weekend. Od 2004 istnieje Radio Kaszëbë, w którym poruszane tematy dotyczą przede wszystkim regionu kaszubskiego i wszystko co z nim związane⁶⁰.

Innym typem mediów wzbogacającym kulturę kaszubską są media prasowe. Czasopiśmiennictwo kaszubskie ma długą historię na Kaszubach, a szczególnie związane jest z ruchem regionalnym. W czasopismach można obserwować rozwój literatury, języka, obyczajów i twórczości kaszubskiej. Powstałe organizacje posiadały zazwyczaj własną prasę.

---

58 Cyt. za T. Miczka: T. Szkudlarek, *Wydarzenie, urzeczywistnienie, różnica: edukacyjna autokreacja społeczeństwa* [w:] *Różnica, tożsamość, edukacja. Szkice z pogranicza*, red. T. Szkudlarek, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1995, s. 13-14

59 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj. Kultura – język – tożsamość*, op. cit., s. 30-31

60 Ibidem, s. 29-31

Zrzeszenie Regionalne Kaszubów wydawało „Zrzesz Kaszëbsko”, Zrzeszenie Kaszubskie i Zrzeszenie Kaszubsko – Pomorskie miało „Kaszëbë”, „Biuletyn Zrzeszenia Kaszubskiego” oraz „Pomeranië”. Czasopisma kaszubskie rozwijały się w okresie zaborów pruskich, następnie w II Rzeczypospolitej, w okresie PRL i od 1989 roku w suwerennym państwie. Wydawano również dodatki do prasy. Tak powstał międzywojenny, literacko – naukowy „Mestwin” do toruńskiego „Słowa Pomorskiego”, a wcześniej pojawiał się „Gryf Kaszubski” do czasopisma „Gryf”. W „Sztuce Polskiej Ludowej” niektóre numery poświęcone były sztuce kaszubskiej. Czasopisma odgrywały ważną rolę w kształtowaniu świadomości kaszubskiej, w danych okresach politycznych nie tylko informowały o bieżących wydarzeniach, ale pozwalały rozwijać się twórczo różnym kaszubskim artystom, upowszechniając ich utwory kaszubskie. Dzięki temu kultura kaszubska trwała, a nawet się rozwijała w dobrym kierunku, między autorami tekstów a sympatykami czasopism wytworzały się ściśle związki, dzięki którym ukształtował się z czasem ruch regionalny⁶¹.

2.3. Komerccjalizacja i turystyka

Komerccjalizacja i turystyka stają się coraz częściej przedmiotem badań antropologów. Według Burszty turystyka jest przyczyną homogenizacji kultury. Region, powinien być miejscem, w którym sztuka ludowa przetrwała i jest odmienna od globalnej, niecodzienna, a zatem potencjalnie atrakcyjna dla turystów. Tymczasem rzadko gdzie spotyka się czystą kulturę ludową, taką jaką była na początku jej tworzenia się. W zasadzie tworzy się ją od nowa, rekonstruuje bądź kształtuje na potrzeby klientów kupujących wakacje w danym regionie. Komerccja i turystyka są to zjawiska bardzo powiązane ze sobą i współtworzą jedność, bez komerccjalizacji nie ma turystyki i na odwrót. Regiony turystyczne bardziej przypominają wcześniej wymienione hiperrzeczywistości, niż faktyczne realia życia kulturowego danego regionu. Jedno i drugie tworzone jest na potrzeby konsumentów, nieprawdziwe i odtwarzane, jako realny stan rzeczy. Na potrzeby turystów odtwarza się te produkty, na które będzie najwyższy popyt, więc świadomie wybierane są te elementy, które przynoszą zysk. Zanika więc kultura autentyczna, a na jej miejsce produkuje się nową kulturę

---

61 W. Pepliński, *Czasopiśmiennictwo kaszubskie jako przedmiot badań naukowych. Stan i potrzeby* [w:] *Badania Kaszuboznawcze XX wieku*, red J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2001, s. 101-108

z pozoru przypominającą autentyczną⁶².

Problemy, które opisuje Burszta mają swoje odzwierciedlenie w takim regionie turystycznym, jakim są Kaszuby. Turysta przyjeżdżający na Kaszuby może odwiedzać muzea kaszubskie oraz ośrodki kultury, prezentujące zbiory regionu. Tubyłcy, by bardziej unaocznić swoją kulturę i folklor, organizują różne festiwale i festyny w swoich regionach, tworzy się nawet żywe kulturowe muzea, jakim jest przede wszystkim skansen etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich oraz Klukach, Muzeum Kaszubskie w Kartuzach a także Żywe Muzeum Ceramiki w Chmielnie. W okresie letnim na Kaszubach organizuje się bardzo dużo imprez kulturalnych, gdzie pokazuje się muzykę i taniec kaszubski, stroje, ludowe rzemiosło, kuchnię. Promuje się kulturę kaszubską również tylko na sprzedaż. Produkuje się wiele przedmiotów, które nie mają odniesienia do prawdziwej kultury kaszubskiej ale świetnie się sprzedają, jako pamiątka turystyczna⁶³.

Elementy charakterystyczne dla regionu kaszubskiego wykorzystywane są cały czas w tej samej, podobnej lub zupełnie odmiennej formie. Sztuka ludowa „zaspokajała potrzeby estetyczne społeczności wiejskiej oraz wyrażała jej poglądy i ekspresję twórczą – o tyle później, gdy zmieniło się podłoże, z którego w sposób naturalny wyrastała, zmienił się także jej charakter i funkcje. Przedmioty sztuki ludowej wykonywać zaczęto już nie wyłącznie dla własnego środowiska, lecz na potrzeby odbiorców miejskich, na zamówienia muzeów i kolekcjonerów, na konkursy i kiermasze, najogólniej mówiąc na sprzedaż, często jako dekorację mieszkań czy upiększenie stroju współczesnego”⁶⁴. Elementy, które są zakorzenione w tradycji w jednym kontekście, sytuacji lub miejscu, znajdują teraz różne nowe zastosowania i przedstawiane są jako produkty turystyczne.

Najbardziej znanym i często wykorzystywany elementem, mówiącym o odrębności i oryginalności Kaszub, jest haft kaszubski. Wykorzystuje się go wszędzie. Najpierw Kaszubki wyszywały je nie tylko na czepcach ale na różnego rodzaju częściach garderoby na dostępnych materiałach. Obecnie wzory haftu maluje się także na wyrobach porcelany w Zakładzie Porcelany Stołowej w Łubianie. Coraz częściej wykorzystuje się je na różnych przedmiotach codziennego użytku: kuflach, szklankach, świecznikach, doniczkach, wazonach dzbanach, a nawet bombkach i jajach wielkanocnych. Haft ozdabia ściany

62 W. J. Burszta, *Antopologia Kultury. Tematy, Teorie, Interpretacje*, op. cit., s. 163-164

63 A. M. Kluczyk, *Kultura kaszubska jako nowy produkt turystyczny* [w:] *Catering dziedzictwa kulturowego*, red. P. Kalinowski, Region, Gdynia 2006, s. 113-114

64 W. Szkulmowska, *Sztuka ludowa Kaszubów. Przeszłość i teraźniejszość*, Kujawsko-Pomorskie Towarzystwo Kulturalne, Bydgoszcz 1995, s. 8

restauracji, sklepów, aptek, ośrodków agroturystycznych i kulturowych oraz szyldy, billboardy, foldery i inne gadżety reklamowe.

Ciągle odtwarzalnym symbolem Kaszub są diabelskie skrzypce i kaszubskie nuty. Te elementy są relikdami, które przy każdej sytuacji są wystawiane na pokaz, traktuje się je jako przedmiot marketingu turystycznego, a nie prawdziwy i nowy obraz współczesnych Kaszub. Upraszcza się wybrane elementy, a nawet specjalnie przekształca, aby przynosiły pożądany efekt. Takie zjawisko dotyczy strojów kaszubskich, które nie przypominają skromnych oryginałów, lecz są urozmaicone, by efektownie wyglądały na scenie podczas przedstawień⁶⁵.

Zwyczaje i obrzędy również ulegają rekonstrukcji i innowacjom. Teraz się obchodzi święta lub imprezy sezonowe bardziej hucznie i głośno, tak, aby podobało się przyjezdnym, zaciekało ich. Oprócz tradycyjnych imprez i obrzędów kaszubskich, takich jak gwiazdki, ścinanie kani, dyngusa, sobótki, wesela kaszubskiego organizowane są nowe imprezy nastawione na rozrywkę dla turystów. Taką nową imprezą jest grzybobranie, truskawkobranie, czy wprowadzający osoby z zewnątrz w zwyczaj tabaczenia – Mistrzostwa Polski w Zażywaniu Tabaki, organizowane w Chmielnie. Obie sytuacje pokazują jak ważne jest pokazywanie przez Kaszubów ciekawych zwyczajów i bogactwa naturalnego regionu. Często odbywa się to sztucznie wyłącznie na pokaz, dla turystów. Imprezami organizowanymi specjalnie jest na przykład wesele kaszubskie organizowane tak, jakby naprawdę miało miejsce, jest realistyczne i jednocześnie nieautentyczne. Turysta jest wprowadzony w centrum wydarzeń weselnych, które są tylko imitacją tych prawdziwych. Gwiazdki współcześnie rzadko przychodzą spontanicznie zagrać do domostw w prawdziwych ludowych przebraniach, częściej są to sytuacje zorganizowane również dla potrzeb turystycznych⁶⁶. Tym samym imprezy i obrzędy są organizowane w dwóch celach, by trwała tradycja oraz dla zabawy i rozrywki połączonej z komercją⁶⁷.

Wesela i gwiazdki to nie jedyne kreowane dla odbiorców przedstawienia. Na Kaszubach istnieją wspomiane wcześniej skanseny. Tam tubylcy – gospodarze przebijają się w stroje kaszubskie, czego na codzień nie praktykują. Podobnie w pobliskich restauracjach gotowanie potraw zgodnych z tradycją kaszubską jest modne i często spotykane. W domu kaszubskim, gdzie nie jest się pod obserwacją turystów jada się potrawy z całego świata,

---

65 A. M. Kluczyk, *Kultura kaszubska jako nowy produkt turystyczny*, op. cit., s. 126-128

66 Ibidem, s. 125-135

67 J. Perszon, *Kultura ludowa Kaszubów w procesie przemian*, op. cit., s. 66-72

podobnie jak w całej Polsce.

Wszystkie dziedziny życia projektowane są na potrzeby turystów, aby zapewnić im całkowitą satysfakcję z pobytu na Kaszubach. Kaszubi są bardzo zorganizowani, potrafią świetnie wykorzystywać Internet dla celów reklamowych, kreują przestrzeń kaszubską dla oczekiwania turystów. W folderach turystycznych, informacjach oraz stronach promujących Kaszuby, pokazuje się wiejską sielankę, w pięknym i bogatym naturalnie regionie, ludzi żyjących bez pośpiechu i zgodnie z tradycją i folklorem. Promuje się odrębność za pomocą języka, pisma, symbolów, wzornictwa. Wszystko to sprawia, że odwiedzającym region kaszubski wydaje się niepowtarzalny i ponadczasowy. Sztuka i folklor na Kaszubach są często reprodukowane lecz nie zawsze nowe rozwiązania stanowią rzeczywiste źródło kultury. Przykładem dla takiej sytuacji jest założenie Centrum Edukacji i Promocji w Szymbarku. Miało być skansenem a bardziej przypomina hiperrzeczywistość opisywaną przez Bursztę. Nieadekwatność sposobu manipulowania symbolami kultury kaszubskiej sprowadza go do śmieszności. „Centrum sprawia wrażenie bogatego w pomysły i inwestycje, jednak po bliższym przyjrzeniu się zaczyna ono faktycznie przypominać lunapark lub market, w którym znajdziemy produkty z różnych branż ustawione na półkach tuż obok siebie” elementy „kaszubskiego kanonu są tam wykorzystywane w sposób mechaniczny, kolażowy i bez wycucia”⁶⁸.

Tworzenie imaginowanej rzeczywistości, która nie ma miejsca w realnym życiu daje możliwość chronienia w pewnym stopniu tradycji przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Zmienia się obrzędowość rodzinna. Tradycja nie jest przekazywana spontanicznie w rodzinach ale przez komercję i instytucje kulturalne zamienia się w tradycję ideologiczną. Przekazywanie młodszym pokoleniom obrzędów czy zwyczajów jest zadaniem spełnianym przez wymienione wyżej sposoby. Degraduje się więc więź społeczna a zyskuje kreacja regionu dla materialnego zysku⁶⁹.

3. Regionalizm

Regionalizm to pojęcie oznaczające ruch społeczny dążący do „ożywienia życia kulturalnego i naukowego poszczególnych dzielnic kraju przy zachowaniu ich odrębności

---

68 A. M. Kluczyk, *Kultura kaszubska jako nowy produkt turystyczny*, op. cit., s. 135-141

69 Ewa Nowicka, *Stara i nowa kaszubskość. Kaszubskość jako etniczność i jako regionalizm* [w:] *Kim są Kaszubi*, red. C. Obracht-Prondzyński, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2007, s. 97

kulturowych”, hasło wskazujące nie tylko na zainteresowanie ale ożywienie i pogłębianie wiedzy o regionie i jego kulturze⁷⁰. Hasło regionalizm dotyczy też regionu kaszubskiego, może istnieć pod nazwą ruchu kaszubskiego, bądź ruchu regionalnego na Kaszubach, kaszubsko-pomorskiego ruchu regionalno-społecznego. Regionalizm kaszubski nie będzie typowym ujęciem regionalizmu, oznaczającym tylko zainteresowanie i pogłębianie wiedzy o przeszłości regionu przez jego miłośników. Specyfika regionalizmu kaszubskiego dotyczy dbania o przyszłość kultury i tradycji i jest wzbogacona o działalność społeczno-polityczną oraz wzory moralno-społeczne⁷¹

Pojęcie ruchu regionalnego, nie jest obce w historii Kaszubów. Pierwsza znacząca próba miała miejsce w XIX w. Próbę tej dokonał Florian Ceynowa, odradzając wspólnotę i kulturę kaszubską, jako jeden ze składników, odradzającej się wspólnoty słowiańskiej. Ceynowa jako pierwszy zauważył szkodliwy wpływ germanizacji na kulturę i tradycję wspólnoty kaszubskiej. Dostrzegał potrzebę pielęgnacji języka, obyczajów i zwyczajów oraz wierzeń kaszubskich. Dążył do samorganizowania społecznego i gospodarczego Kaszub oraz autonomii kulturalnej nie wyłączając w swoich ideologiach Kaszub z polskiej kultury narodowej. W XX wieku Aleksander Majkowski wraz z Janem Karnowskim i ks. Leonem Heyke, wznowił ruch, później nazwany „ruchem młodokaszubskim”. Młodokaszubi walczyli z germanizacją, dbali o wszechstronny rozwój regionu Kaszub oraz jego kultury i uznania jej, za polską kulturę pod hasłem „co kaszubskie, to polskie”. Kaszuby miały mieć równe prawa wyborcze i społeczne, również podkreślano związek nierozdzielnych kwestii regionalnych z ogólnonarodowymi. Późniejsze inicjatywy Młodokaszubów kontynuowali tzw. Zrzeszyńcy, głównym przedstawicielem i prezesem stał się ponownie Majkowski, a działaczami byli Aleksander Labuda oraz Jan Trepczyk. Pielęgowali oni przede wszystkim język kaszubski, tożsamość Kaszubów. Początek lat osiemdziesiątych to działania następnego regionalisty, pisarza, publicysty Lecha Bądkowskiego. On popierał poprzedników za pomocą ochrony kultury i samoświadomości Kaszubów, kładąc nacisk na całe Pomorze i jego stosunki z historią i kulturą Polski⁷².

Odrębność Ruchu Kaszubów polegała przede wszystkim na wytrwałości w ochronie tożsamości etnicznej i kulturowej. Próbie ochrony podlegał język, kultura, tradycja, zwyczaje, obyczaje, wierzenia i nade wszystko kaszubskie wartości. Jest to proces

70 W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1983, s. 360

71 J. Borzyszkowski, *Gdańsk i Pomorze w XIX i XX wieku*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1999, s. 220

72 B. Synak, *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana*, op. cit., s. 155-160

mozolny i utrudniony przez wiele czynników. Kaszubi dążąc do swojej odrębności musieli uprać się z konfliktami Polski i Niemiec. Kaszuby Zawsze były regionem sporu pomiędzy silniejszymi organizmami państwowymi. Trudno jest w takiej sytuacji utworzyć własny twór narodowy, tym bardziej, że kooperując z jedną ze stron, ona zazwyczaj nie dopuszczała do tego z obawy przed utratą dominacji politycznej wewnątrz kraju. Kaszuby były od zawsze regionem rolniczym, największą siłą stanowiło ziemiaństwo i chłopstwo. Przez długi okres szkolnictwo, administracja i sądy narażone były na germanizację. W placówkach tych zatrudniano w większości niemieckich pracowników. Ciągłe emigracje i różne wyznania, między innymi katolickie, ewangelickie oraz mojżeszowe nie pozwalały na jednolity i stały rozwój tego regionu a tym bardziej na rozwój inteligencji, która jest przyczynkiem do powstania ruchu regionalnego. Jednak wszelkie komplikacje nie stały się zagrożeniem dla jego powolnego ale efektywnego rozwoju. Specyficzność regionalizmu kaszubskiego polega na tym, że składa się głównie z inteligencji, która utożsamia się z całym terenem Kaszub oraz z resztą ludności utożsamiającą się i z Polską, jak z Kaszubami, oraz nie zaprzeczającą utożsamianiu się z Niemcami⁷³. Zainteresowanie tym zjawiskiem pokazuje w swoim badaniu B. Synak. Określił on stosunek badanych Kaszubów do swojej kaszubskości. Przedstawił badanym pytania, na które odpowiedź stanowiła samookreślenie wobec Kaszub jako negatywne i bierne, współgrające z rzeczywistością polską oraz samodzielne. Dwie ostatnie postawy były najczęściej uwidaczniane. Wnioski z badań świadczą o tym, że „Kaszubi są bardzo silnie przywiązani do swojej małej ojczyzny, do tradycji, kultury i odczuwają potrzebę większego upodmiotowienia i autentycznej samorządności – w trosce o dobro własne i dobro ogólniejsze”⁷⁴. W badaniach z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych wywnioskowano podwójną autoidentyfikację etniczną Kaszubów. Charakterystyczne cechy tożsamości Kaszubów dzielą się na narodowoetniczną, oznaczającą przynależność do Polski oraz regionalnoetniczną – identyfikacja z Kaszubami. Cechy te nie wykluczają siebie nawzajem, a wręcz współpracują. Do podanych wyżej cech dodaje się cechy charakteru, takie jak gospodarność, przywiązanie do rodzimej ziemi upór, zaradność, pobożność a przede wszystkim świadomość własnej odrębności, której podstawą jest język kaszubski, kształtują tożsamość kaszubską a przez to rozwijają ruch kaszubski. Tożsamość i postawy wobec ruchu społeczno-kulturalnego ulegają ciągłym przemianom transformacyjnym⁷⁵. Procesy przeobrażeniowe w przyszłości dotkną lub już działają w sferach: kulturowo-etnicznej,

---

73 J. Borzyszkowski, *Gdańsk i Pomorze w XIX i XX wieku*, op. cit., s. 217-222

74 B. Synak, *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana*, op. cit., s. 160-159

75 C. Obracht-Prondzyński, *W kręgu...*, op. cit., s. 126-128

politycznej, moralnej, społecznej, ekonomicznej. Ważne jest jak sprzeczności na tle współczesnych etnicznych problemów będą ze sobą reagowały. Czy tradycja i wartości etniczne będą się harmonizować z dążeniem do uniwersalizacji i nowoczesności, jak również pojawia się problem rozdzielenia grupy kaszubskiej na tych, którzy dążą do integracji i zgodności Kaszubów i tych, którzy będą popierać rozwijający się indywidualizm, interesowność, egoizm, bierność wobec innych. Rozstrzygnięcie tych problemów będzie zależało od następnego pokolenia, jego wychowania etnicznego, kulturowego, a także od „utrzymywania odrębności i swoistości etnicznoregionalnej w warunkach cywilizacji elektronicznej informacji i procesów globalizacyjnych”⁷⁶.

Wszelkie rodzaje odrodzenia kultury i rewitalizacje tradycji często występują w historii, oddają obraz powrotu kultury do form pierwotnych. W istniejących dzisiejszych realiach trudny byłby całkowity powrót kultury i tradycji kaszubskiej. Przy dużym stopniu cywilizacji większych miejscowości byłoby to praktycznie niemożliwe. Dlatego współcześnie odrodzenie, czyli ekspresja etniczności nabiera nowoczesnej formy ale wyrasta u podstaw tradycji. Problem regionalizacji polega na autentyczności elementów wykorzystywanych w procesie rewitalizacji, czy są komercjalizowane i jak to zjawisko na nie wpływa⁷⁷.

Dzięki współczesnej technice, odrodzenie może mieć inny wyraz. Poprzez media zmiany legislacyjne, tworzące się nowe stowarzyszenia, lokalne programy radiowe, telewizyjne można dopatrywać się nowych uwspółcześnionych form odradzających się tradycji kaszubskich⁷⁸. Cały region pomorski jest jednym z najbardziej pobudzonych kulturalnie i dbających o wizerunek swojego regionu w skali całego kraju. Stowarzyszenia na Kaszubach działają skutecznie odnawiając i pielęgnując tradycję kaszubską. Wśród wielu można wymienić zespoły folklorystyczne, różne organizacje środowiskowe oraz grupy osób o podobnych kulturowo i plastycznie zainteresowaniach, domy kultury, koła, organizacje lokalne, szkolne. Na Pomorzu istnieje ogromna liczba placówek muzealnych, cały czas powstają nowe. Najważniejszym z nich jest skansen we Wdzydżach, czyli Kaszubski Park Etnograficzny oraz w Klukach – Muzeum Wsi Słowińskiej, mniejsze to skanseny Nadola, Somin i Silna. Muzea w większych miastach kaszubskich również mają swój udział w pielęgnowaniu i popularyzowaniu kultury kaszubskiej, są to muzea z Oliwy, Chojnic, Bytowa, Kartuz oraz ich oddziały w Pucku, Lęborku, Słupsku. Wyjątkową placówką jest

76 B. Synak, *Kaszubska...*, op. cit., s. 239

77 A. Malewska-Szałygin, *Przebudzenie regionalne czy kreowanie przestrzeni turystycznej? Dylematy związane z odrodzeniem kultury kaszubskiej* [w:] *Catering dziedzictwa kulturowego*, red. P. Kalinowski, Region, Gdynia 2006, s. 7

78 Ibidem, s. 7

Muzeum Ceramiki Kaszubskiej Neclów w Chmielnie, Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie czy Muzeum Rybołówstwa w Helu. W mniejszych miejscowościach typu Brusy, Lipusz Sierakowice, Łebno tworzone są na wzór skansenów mniejsze samorządowe lub prywatne ośrodki lokalnej kultury. Powołano do życia stare muzea sprzed wojny, tak jak Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, posiadające ogromne zbiory artysów kaszubskich z zakresu literatury, muzyki, kultury i nauki. Przez krótki czas utworzono wiele izb regionalnych⁷⁹.

Oprócz samych placówek na Pomorzu działa wiele stowarzyszeń, organizacji lokalnych upiększających w różny sposób kulturę kaszubską. „Stowarzyszenie Ziemia Pucka prowadzi Radio Kaszëbë, Stowarzyszenie Cassubia z Parchowa organizuje Biesiady Teatralne, Fundacja *Naji Góòchë* wydaje pismo pod tym samym tytułem”⁸⁰. Po 1990r. nasąpił gwałtowny wzrost liczby zespołów folklorystycznych. Organizowano w Słupsku Festiwal Kaszubski, do dzisiaj przez zespół folklorystyczny „Krëbanë” z Brus organizowany jest Międzynarodowy Festiwal Folkloru. Festiwale i festyny lokalne, gdzie pokazuje się wiele czynności związanych z tradycją sztuką i folklorem spotykane są w każdej miejscowości. Organizowane są też liczne konkursy dla artystów, plenery między innymi plener artystów ludowych we Wieżycy, konkurs „Ludowe Talenty” dla młodzieży oraz konkurs - „Współczesna Sztuka Ludowa Kaszub”⁸¹.

1.3. Rola Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego

Najbardziej znaczącą współcześnie organizacją dla odradzających się Kaszub, jest Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Działa ono w każdej dziedzinie życia kulturalnego, organizuje wiele imprez, spotkań, wydaje książki, czasopisma, interweniuje w ochronie dóbr kulturowych, lokalnych. Zrzeszenie spełnia się w roli ekonomicznej, oświatowej, kulturowej i politycznej. Posiada wiele członków z wielu sfer zawodowych, składa się elity intelektualnej, robotników, rolników, przedsiębiorców, młodych studentów i starszych nestorów⁸². Założone je w 1956 r. i przez ten czas utworzono na Pomorzu 92 oddziały. Priorytetem działań Zrzeszenia było kultywowanie i ochrona kultury kaszubskiej. Mazurek wymienia ze Statutu tej organizacji jej cele oraz sposoby ich realizacji (Rozdział 2, artykuł 7):

---

79 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj. Kultura-język-tożsamość*, op. cit., s. 36-37

80 Ibidem, s. 39

81 Ibidem, s. 32-33

82 Ibidem s. 38-39

- pielęgnowanie oraz rozwijanie języka kaszubskiego i dialektów pomorskich,
- wskazywanie potrzeb z zakresu gospodarki, oświaty i kultury oraz życia społecznego, opracowywanie wniosków i opinii,
- prowadzenie działalności związanej z tworzeniem, popularyzacją wartości regionalnych,
- inicjowanie i prowadzenie różnorodnej działalności gospodarczej i pozagospodarczej,
- inicjowanie i organizowanie konferencji, seminariów, szkoleń i obozów,
- prowadzenie działalności klubowej,
- udzielanie członkom porad i pomocy,
- współdziałanie z innymi organizacjami i instytucjami w kraju i poza krajem,
- rozwijanie kontaktów z emigracją kaszubsko-pomorską,
- prowadzenie instytucji oświatowo-wychowawczych i kulturalnych oraz instytucji działających w zakresie ochrony środowiska, turystyki i krajoznawstwa⁸³.

Wszystkie wymienione wyżej cele są realizowane przez Zrzeszenie. Zaslugą Zrzeszenia jest przede wszystkim wstawienie się za wprowadzeniem *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym*, która to dzięki niemu weszła w życie dnia 6 stycznia 2005r. Od tej chwili język kaszubski istnieje w sferze publicznej, wydano *Słownik kaszubskich nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych*, czego następstwem było pojawienie się dwujęzycznych napisów – w mediach, a także na tablicach informacyjnych miast kaszubskich. W 1991 r. utworzono pierwsze Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące w Brusach, jednocześnie tym faktem Zrzeszenie inicjuje naukę o regionie i upowszechnianie się języka kaszubskiego. W 2006 powołano Radę Języka Kaszubskiego, na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej dopuszczono pierwszy podręcznik i program do nauki języka kaszubskiego. Zrzeszenie organizuje bardzo dużo konkursów dla dzieci i dorosłych z nawiązaniem do języka i kultury Kaszubów np: *Wojewódzki Konkurs Recytatorski Literatury Kaszubskiej „Rodnô Mòwa”*, *Turniej Gawędziarzy Ludowych Kaszub i Kociewia*, *Konkurs „Wiedza o Pomorzu”*, *Ogólnopolski Konkurs Literacki im. Mieczysława Stryjewskiego w Lęborku*, *Konkurs Mowy Kaszubskiej „By nie zapomnieć mowy ojców” im. Jana Drzeżdżona*, *Dyktando Kaszubskie „Piszã pò kaszëbskù – królewionka w pałacu”*. Zrzeszenie

---

83 M. Mazurek, *W poszukiwaniu tożsamości. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie w oczach socjologa*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Gdańsk 2009, s. 34

organizuje testy egzaminacyjne oraz kursy uprawniające nauczycieli języka kaszubskiego do zawodu⁸⁴. Oprócz ochrony języka i spełniania wszystkich norm i celów Statutu Zrzeszenie powiązane jest z utworzeniem dwóch instytucji znaczących dla rozwoju kultury kaszubskiej. Pierwszym z nich jest utworzony w 1982r. Kaszubski Uniwersytet Ludowy. Na początku realizował on szkolenia i projekty kształcące środowiska polityczne województwa, opiekował się sztuką ludową, nawiązywał kontakty międzynarodowe oraz angażował się w problemy regionu i ekologii. W 1994r. Zrzeszenie przejęło placówkę i zaczęło ją rozwijać. Utworzona została filia w Starbieniu, gdzie zajmowano się sprawami ekologicznymi. Powstała Fundacja „Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego” chroniąca przede wszystkim artystów ludowych. Uniwersytet dba o rozwój sztuki, program obejmuje „plenery, spotkania opłatkowe, dyskusje i seminaria poświęcone sztuce ludowej, warsztaty tradycyjnych rzemiosł, udział w programie „Ginące Zawody”, kompletowanie i prowadzenie własnej galerii sztuki ludowej”⁸⁵. W sprawach ekologii organizowane są konferencje, seminaria, festyny, na których promuje się zdrową żywność czy nowoczesne technologie ekologiczne. W Uniwersytecie odbywają się liczne kursy dotyczące animacji i prowadzenia działalności społecznej, zdobywania środków na działalność, kursy dziennikarskie, turystyczne, kursy o edukacji regionalnej oraz o demokracji i edukacji obywatelskiej dla nauczycieli, regionalistów. Odbywają się tu spotkania naukowe andragogów, działających na rzecz edukacji i dla dorosłych, Sympozja Polonii Pomorskiej, konferencje o Unii Europejskiej i pozyskiwaniu z niej środków dla rolników i nie tylko. Uniwersytet rozwija kontakty międzynarodowe, między innymi ze Wschodem, podejmuje działania na rzecz integracji europejskiej⁸⁶.

Drugą ważną instytucją, przede wszystkim dla aspektu naukowego jest Instytut Kaszubski. Jest on założony w 1996 r., a w 1999 zaczął wydawać „Acta Cassubiana”, czyli rocznik naukowy. Instytut składa się z wielu wybitnych badaczy zajmujących się środowiskiem kaszubskim oraz pomorskim. Wydaje bardzo dużo publikacji, oprócz naukowych, można znaleźć także poetyckie, literackie oraz katalogi wystaw w muzeach. Podobnie jak Uniwersytet organizuje seminaria, konferencje, spotkania naukowe, posiada własną bibliotekę, funduje stypendia naukowe młodzieży oraz rozwija kontakty

---

84 Ibidem, s. 35-37

85 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj...*, op. cit., s. 40-41

86 Ibidem, s. 41

międzynarodowe⁸⁷

Całokształt rozwoju edukacji regionalnej zawdzięczany jest działalności Zrzeszenia. Dzięki niemu nie tylko założono Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące w Brusach, otworzono również inne szkoły – między innymi kaszubską szkołę podstawową w Głodnicy. Szkoły na Pomorzu umożliwiły naukę języka kaszubskiego na zajęciach dodatkowych, a Ministerstwo Edukacji Narodowej zapewniło możliwość zdawania matury z języka kaszubskiego. Na Uniwersytecie Gdańskim utworzono specjalizację kaszubską na filologii polskiej, a teraz utworzono oddzielny kierunek - kaszubistykę. Zanim to jednak nastąpiło zorganizowano kilka razy Podyplomowe Studium Edukacji Regionalnej i Alternatywnej, Studium Wiedzy o Pomorzu oraz podyplomowe studium kwalifikacyjne z języka kaszubskiego⁸⁸. Zrzeszenie utworzyło instytucję „Akademia Kształcenia Zawodowego” oraz wywodzącą się z niej „Akademię Języka Kaszubskiego”. Instytucja ta organizuje ponad 100 kursów rocznie z doradztwa dla punktów gospodarczych lub różnych ośrodków i instytucji; oraz szkoleń dla bezrobotnych i chcących podnieść swoje kompetencje⁸⁹

---

87 M. Mazurek, *W poszukiwaniu...*, op. cit., s. 32-33

88 C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi...*, op.cit., s. 20

89 M. Mazurek, *W Poszukiwaniu...*, op.cit., s . 32

ROZDZIAŁ II

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Rozpoczęcie badań społecznych wiąże się z wyjaśnieniem przez badacza pojęć podmiotowych i przedmiotowych, zapoznaniem się z rodzajami metod i technik, założeniem sobie celów, hipotez oraz zorganizowaniem sobie czasu pracy i planów dotyczących terenu badań. Podejmując problematykę metodologiczną można bardziej profesjonalnie podejść do opracowywanej tematyki. Praca bez wstępnego przygotowania, potrzebnego projektu swoich zamierzeń może stać się nieuporządkowana i nieskonkretyzowana na dany problem.

1. Przedmiot i cel badań

Ustalenie tego czym jest przedmiot, cel i problem badawczy wymaga dotarcia do różnych źródeł informacji, tak aby później stworzyć rzetelny plan pracy.

Według Janusza Sztumskiego przedmiotem badań społecznych jest wszystko, co zawiera się pod hasłem - rzeczywistość społeczna. Rzeczywistość społeczna składa się z tworów materialnych i niematerialnych. Twory materialne to różne zbiorowości społeczne, takie jak klasy i warstwy społeczne, mniejsze grupy społeczne to rodzina, grupa koleżeńska. W kategorii tworów niematerialnych Sztumski wymienia przesady, idee, wierzenia, opinie, zachowanie grup społecznych. Autor charakteryzuje to pod hasłem zjawiska społeczne, jako oddziaływanie międzyludzkie i wszelkie wytwory współżycia społeczności⁹⁰. Badając zjawiska społeczne i ich przeobrażenia, Sztumski wymienia filozoficzne kategorie badań metodologicznych.

- wzajemne związki,
- określenie tego, co jest jednostkowe, ogólne i szczególne w badanej sferze,
- istota i zjawisko,
- treść i forma,

---

⁹⁰ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2005, s. 18-22

- konieczność i przypadkowość,
- ilościowa i jakościowa charakterystyka struktur, procesów i zjawisk,
- miara,
- możliwość i rzeczywistość,
- przyczyna i skutek.

Przedmiot badań to wyrażenie, w którym zawiera się całokształt badanych przedmiotów. Zarówno są przedmioty same w sobie, jak i procesy i zjawiska, względem których badane przedmioty ulegają transformacjom⁹¹. Łobocki pisze, iż przedmiot badań wynika z zaistniałych w psychice różnych sytuacji problemowych, której badacz nie może rozwiązać na podstawie swoich życiowych doświadczeń oraz zdobytej wiedzy. Na tej podstawie swojej niewiedzy zarysowuje rys przyszłych problemów badawczych. Sytuacjami problemowymi może być całkowity brak wiedzy na pewien temat, chęć uzupełnienia wiedzy, niezaspokojona ciekawość interesujących go tematów⁹²

Przedmiotem tej pracy są przede wszystkim zmiany kulturowe i społeczne rozwijającej się kultury kaszubskiej. Wpływ globalizacji, komercjalizacji oraz innych czynników i procesów społecznych na współczesną zbiorowość kaszubską i jej folklor oraz kulturę. Praca dotyczy zmian w obu kategoriach sztuki i folkloru kaszubskiego: materialnego, dotyczącego wszelkich namacalnych dzieł sztuki ludowej oraz niematerialnego, zawierającego obrzędowość, tradycję oraz wierzenia i przesady Kaszubów. Praca badawcza będzie polegała na pokazaniu różnic i podobieństw między ludźmi młodszymi i starszymi, ich samoświadomością oraz poziomowi współżycia jednych i drugich w kulturze, w jakiej się znajdują. Przedmiotem badań będzie również stosunek między myśleniem o kulturze, a realizowaniem kultury i folkloru na Kaszubach, przez ludzi tam żyjących.

Następnym zadaniem w pracy badawczej jest określenie celu badań. „Celem badań naukowych jest dostarczenie dającej się zweryfikować wiedzy umożliwiającej opisanie, zrozumienie i wyjaśnienie interesujących badacza zjawisk i procesów, jak i przewidywanie wynikających z nich następstw”⁹³. Tak cel badań naukowych definiuje A.W. Maszke, jest to osiągnięcie pożądanego stanu rzeczy przez zamierzone działania. Inną definicję proponuje T. Pilch i T. Bauman na podstawie teorii J. Sucha. „Celem poznania naukowego jest zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie

---

91 A. W. Maszke, *Tok przygotowania badań*, [w:] *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, pod red. S. Palka, Pedagogika GWP, Gdańsk 2010, s. 158

92 M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009, s. 182-183

93 A. W. Maszke, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, s. 28

ogólnej, maksymalnie prostej o maksymalnej zawartości informacji”⁹⁴. Badacze stawiają również pytanie, czy celem badań powinno być określenie jakie jest badane zjawisko, tylko dlatego występuje to zjawisko. Drugą konfrontacją celów stawianych w badaniach humanistycznych jest problem ukazywania faktów, czy sądów o faktach. Jednym z naukowców, który dokładnie dzieli cele badań naukowych według treści zdobytych w badaniach jest W. L. Neuman. Wymienia cele eksploracyjne, opisowe, wyjaśniające. W tym eksploracyjne polegają głównie na zaplanowaniu i zbudowaniu fundamentów do dalszych badań. Cele opisowe obejmują głównie dokładny opis rzeczywistości i przedstawienie realnych i szczegółowych danych. Celami wyjaśniającymi jest poszerzenie teorii i nowych kwestii i problemów, a także dywagacja nad różnymi przesłankami.

Celem tej pracy jest przede wszystkim pokazanie problemu, jakim jest autentyczność folkloru i kultury Kaszub w dobie różnych zmian kulturowych społeczeństwa. Poprzez badania jakościowe udokumentowane zostaną procesy i mechanizmy przyczynowe, różnego rodzaju konteksty społeczno-historyczne, wyjaśnienia sentymentalne, jak i obiektywne. Dzięki badaniom wyjaśni się poziom wiedzy o kulturze własnego regionu oraz badania wskażą współczesną orientację ludzi na kulturę. Głównym problemem będzie opis kontekstu sytuacyjnego na Kaszubach i różne lub wspólne ukierunkowanie Kaszubów do swojej regionalności. Celami pobocznymi jest opis sytuacji jaką stwarzają procesy globalizacyjne i komercjalizacyjne na świecie, jak lub czy wpływają na mniejsze regiony. Dzięki tej pracy będzie można odtworzyć ogólny obraz badanej rzeczywistości społecznej i jej stosunku do swojej kultury.

2. Problemy i hipotezy badawcze

Dobrze postawione pytania pomagają badaczowi osiągnąć właściwy cel badań. Określenie problemów jest koniecznym warunkiem skutecznej pracy badawczej. Problematyka badawcza, według Maszke, jest pierwszorzędnym krokiem, podstawowym i głównym zadaniem rozpoczynającym jakąkolwiek działalność badawczą. Wyjaśnia słowo problem, jako pochodzące z greckiego słowo 'problema' czyli przeszkoda lub trudność. Problem badawczy odnosi się do przedmiotów i zjawisk między tymi przedmiotami, znajdujące się w obrębie pola zainteresowań badającego⁹⁵. „Problem badawczy to pytanie

94 T. Bauman, T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s.23

95 A. W. Maszke, *Tok...*, op. cit., s.158-159

o naturę badanego zjawiska, o istotę związków między zdarzeniami lub istotami i cechami procesów, cechami zjawiska, to mówiąc inaczej uświadomienie sobie trudności z wyjaśnieniem i zrozumieniem określonego fragmentu rzeczywistości, to mówiąc jeszcze inaczej deklaracja o naszej niewiedzy zawarta w gramatycznej formie pytania”⁹⁶. By bardziej sprecyzować jaki charakter ma problem badawczy, Maszke pokazuje różnicę między pytaniem a problemem. Problem badawczy będzie trudniejszy i bardziej złożony do opracowania odpowiedzi niż pytanie, na które zazwyczaj oczekuje się gotowej odpowiedzi. Te pytania Maszke nazywa pytaniami prostymi - informacyjnymi, natomiast te pytania, na które nie ma jednoznacznych odpowiedzi, wymagające bardziej opinii, niż konkretnych danych – czyli te pytania, na które odpowiedzi szukamy na drodze badań naukowych - to pytania składające się na problem badawczy⁹⁷. Problemy i pytania badawcze dzielą się na różne rodzaje. Pierwszy podział jest ze względu na właściwość przedmiotu, problemy skierowane są do cech ilościowych lub jakościowych przedmiotu. Następnego podziału dokonuje się ze względu na związki zachodzące między wymienionymi cechami jakościowymi i ilościowymi. Problemy formułuje się wokół głównego problemu, budując go hierarchicznie względem swojej wagi, ułożonymi problemami, które są mniej złożone niż problem główny, zwanymi problemami szczegółowymi⁹⁸.

Problemy zawarte w danej pracy dotyczą procesów przemiany społecznej związanej z globalizacją i komercjalizacją świata. Pytania bardziej szczegółowe brzmią następująco:

1. Czy komercjalizacja zniekształca folklor i kulturę mniejszości kaszubskiej?
2. Czy odrodzenie Kaszub wpływa na autentyczność produktów twórczości Kaszubów?
3. Jak odrodzenie kaszubskie wpływa na folklor i kulturę oraz język kaszubski?
4. Jakie elementy folkloru podlegają rewitalizacji oraz jak są wykorzystywane i czy są zgodne z tradycją?
5. Czy Kaszubi żyją konsumpcyjnie i czy to ma wpływ na ich odbiór własnej tożsamości?
6. Czy czynniki komercjalizacji i globalizacji pozwalają na kontynuację kaszubskich wartości?

Wyjaśniając czym są hipotezy warto zwrócić uwagę na definicję J. Sztumskiego. Określa ją, jako przypuszczenie lub domysł, który wysuwa się pod wpływem weryfikacji

---

96 T. Bauman, T. Pilch, *Zasady...*, op. cit., s. 43

97 A. W. Maszke, *Tok...*, op. cit., s.158-159

98 Ibidem, s. 159-160

poprzez odpowiednie badania, by wyjaśnić problem badawczy⁹⁹. Sztumski wyjaśnia, że nie każda hipoteza jest istotna dla badań. Potrzebne hipotezy są wtedy, kiedy będą mieć miano przypuszczenia lub domysłu naukowego wysunięte na określonej podstawie teoretycznej lub prowizorycznie wysuniętej przez badacza. Według Sztumskiego hipotezy powinny być nowe, wskazujące na nowe aspekty badawcze; ogólne, obejmujące swoim zakresem całość zjawiska którego dotyczą; zdefiniowane jasno w jednoznacznych terminach; wolne od sprzeczności, czyli aby nie wykluczały się wzajemnie; oraz empirycznie sprawdzalne, takie które dadzą sprawdzić się poprzez badania¹⁰⁰. Zaborowski pisze o hipotezach jako o pewnego rodzaju przypuszczeniu, które ma określić kierunek badań oraz scharakteryzować związki między badanymi zjawiskami. Hipoteza powinna być pojęciem ścisłym, dotyczącym konkretnie zjawiska i pojęciem prostym, ale nie zbyt ogólnym i szerokim, tak by była możliwa jej weryfikacja. Określenie właściwych hipotez jest procesem długotrwałym i ulegającym zmianom. Hipoteza jest pomysłem, który wynika z wielu źródeł, jakimi należy się posługiwać podczas zbierania informacji na temat pracy badawczej¹⁰¹. A.W. Maszke rozumie hipotezę przez pewne przypuszczenie wiedząc, że może być fałszywe lub prawdziwe, które udowadniamy za pomocą dalszych badań, nadając całokształtowi badań pewien kierunek. Odmiennie Łobocki uważa, że hipoteza jest przypuszczeniem, na którego wynik oczekujemy przygotowując się do badań¹⁰².

Tak więc hipoteza jest przypuszczeniem i próbą odpowiedzi, która po przeprowadzonych badaniach okazuje się czy jest prawdziwa czy fałszywa, natomiast zakładając hipotezy przed badaniami ukierunkowujemy ich przebieg. Główną, ogólną hipotezą w tej pracy to odpowiedzi na podstawowe problemy badawcze związane z produktami folkloru i kultury Kaszubów.

1. Współczesne tendencje kulturowe takie, jak komercjalizacja oraz globalizacja zniekształcają obraz folkloru i kultury mniejszych regionów takich jak Kaszuby. Ukazują one jednostronny i uproszczony wizerunek kultury kaszubskiej i jej wartości. Elementy folkloru są spłaszczane i kontynuowane ze względów konsumpcyjnych, niespontanicznych i nienaturalnych.

2. Kultura kaszubska, odradzając się, tworzy nowe produkty kulturowe. Niektóre z tych produktów są pozytywne dla tradycji kaszubskiej, inne są przekształcone nie mające

---

99 J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, op. cit., s. 53-56

100 Ibidem, s. 53

101 Z. Zaborowski, *Wstęp do metodologii badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1973, s. 145-148

102 A. W. Maszke, *Metody...*, op. cit., s. 105

zgodnego podłoża historyczno-kulturowego. Zainteresowanie folklorem kaszubskim i odrodzenie Kaszub nie jest nowym zjawiskiem, ma miejsce w historii w większym lub mniejszym stopniu deformując wizerunek tej kultury przez cały czas.

3. Rozwój turystyki i popyt na kulturę i sztukę mniejszości etnicznych ma ogromny wpływ na jakość produktów związanych z tradycją kulturową Kaszub, im więcej turystów, tym więcej produktów tworzonych tylko z powodów zarobkowych. Odrodzenie zainteresowania Kaszubami współgra z dofinansowaniem z Unii Europejskiej, która wspiera mniejsze regiony, jednocześnie rozwijając gospodarkę turystyczną i niszcząc naturalne tradycje kulturowe Kaszub.

4. W dobie odrodzenia dużo produktów kultury odrodzi się do modelu zgodnego z autentycznym wzorem produktu kulturowego. Język jest kontynuowany zgodnie z prawidłowymi zasadami języka literackiego Kaszub, natomiast gwary językowe tracą na wartości, zanikają, przekształcają się, dzięki czemu nie są zaakceptowane w środowisku szkolnym oraz przez jednostki, pragnące zachować prawdziwą formę języka. Podobnie jest z aktualnymi zrzeczeniami, spotkaniami, spędzaniem razem czasu pracy, zabawy i świąt przez ludność kaszubską, spotkania są organizowane, nie są spontaniczne jak kiedyś, zaplanowana całość ma przedstawiać obraz dawnych, oryginalnych Kaszub. Z drugiej strony nowe produkty zniekształca się w celu konsumpcyjnym, co w skutku dalekie jest od oryginalnych produktów kultury. Muzyka kaszubska całkowicie traci swój charakter przez nadmierny eklektyzm twórców muzycznych.

5. Życie konsumpcyjne małego regionu kaszubskiego pochłania życie społeczne i kulturowe Kaszubów. Negatywnym czynnikiem w dobie odrodzenia jest znaczący popyt na produkty etniczne, uwarunkowany tymczasową modą i deformujący prawdziwy, etniczny wizerunek Kaszub. Bardzo mało zostało prawdziwych elementów z życia kulturowo-społecznego Kaszubów. Jeżeli jeszcze pozostały pewne elementy, to są kontynuowane ze względów własnego interesu materialnego, a nie z potrzeby ducha.

6. Nowymi sposobami kontaktowania się Kaszubów są strony, fora internetowe, portale społecznościowe, jest to jeden ze współczesnych sposobów, by zachowywać kaszubskość. Brak wiedzy o wartościach własnej kultury powoduje zanik zainteresowania nią przez młode pokolenie oraz przekształcanie wiedzy o niej i deformacje prowadzą nawet do dyskryminacji na tle etnicznym. Z drugiej strony dobrym czynnikiem zachowującym naturalną kulturę Kaszubów jest ich konserwatyzm i wierny stosunek do religii i obrzędów, związanych jednocześnie z religią, jak i tradycją kaszubską.

3. Uzasadnienie wyboru terenu badań i doboru próby

Próbą badawczą nazywamy podzbiór danych z populacji całkowitej, która stanowi podstawę do dokonania uogólnienia i mogła ją reprezentować. Populacja jest to zbiór obiektów lub jednostek, które posiadają wspólne, charakterystyczne cechy¹⁰³. Dobór próby jest koniecznym warunkiem prawidłowego przebiegu badań. Poprawny dobór próby wymaga dobrej jej znajomości. „Trafnie dobrana próba jest wtedy, kiedy jest integralna z całą populacją i można na jej podstawie wyciągać wnioski reprezentujące całość populacji. Przez dobór próby rozumie się wyselekcjonowanie dla celów badawczych np. pewnej liczby osób wchodzących w skład ściśle określonej zbiorowości nazywanej populacją, którą badacz jest w szczególny sposób zainteresowany”¹⁰⁴. A.W. Maszke twierdzi, że podstawową zasadą doboru próby jest wybranie najbardziej reprezentatywnej grupy osób, która dałaby tak samo oczekiwane wyniki badań, gdyby próbą była cała przebadana populacja. Wielkość badanej próby w badaniach społecznych rzadko osiąga wielkości całej populacji jaką dotyczą badania. Dlatego wybiera się próbę reprezentatywną na kilka sposobów. Dobór może być celowy, losowy i na podstawie ochotników. Dobór celowy sugeruje wybranie jednostek, którymi badacz się interesuje posiada na ich temat sporą wiedzę i spełniają kryteria jego badań. Losowy dobór próby polega zdaniem się na przypadku, wybierany jest wtedy, kiedy badacz nie ma zbyt dużo informacji na temat zbiorowości generalnej oraz populacja jest zbyt duża by stosować inną metodę doboru. Dobór losowy charakteryzuje się kilkoma technikami: prostym, systematycznym, warstwowym i grupowym doborem próby. Jedną z ciekawszych i zastosowanych w tej pracy technik jest warstwowa technika doboru próby. Polega ona na podziale populacji, jeżeli jest ona w miarę zróżnicowana i duża, na mniejsze grupy zwane warstwami. Warstwy te odróżniają się od siebie, a wewnątrz warstwy badane cechy próby badawczej muszą być jednorodne aby tworzyły spójną całość¹⁰⁵.

W tej pracy badawczej próby podobnie będą dobierane. Najpierw celowo wybrane grupy osób, następnie ich warstwowy podział. Kaszuby są dużą populacją, gdzie jest duża różnorodność osób i ich przekonań. Dobierając próbę należy najpierw zainteresować się populacją i cechami charakterystycznymi dla niej. Dokonując tego konieczny był podział populacji na warstwy cechujące się jednorodnymi spostrzeżeniami, opiniami, spełniające podobne role społeczne w środowisku Kaszub. Zostały wyodrębnione osoby, które udzielały

---

103 Ibidem, s. 143-145

104 M. Łobocki, *Wstęp do...*, op. cit., s. 163

105 A. W. Maszke, *Metody...*, op. cit., s.152-153

się społecznie, i które nie udzielały się społecznie. Następnym podziałem był wiek, istotną sprawą są opinie osób młodszych i starszych, daje to pogląd na całokształt zmian kulturowych, zachodzących w małych regionach.

Teren badań to Południowe Kaszuby, zwane Zaborami. Dobór terenu badań nie jest całkowicie losowy, pokaże mały wykrój mentalności kaszubskiej na pograniczu Kaszub. Dobór terenu badań można uzasadnić tym, że Południowe Kaszuby są w większości małomiasteczkowym regionem, o dużej ilości wsi, co może mieć wpływ na wyniki badań. Ludność z mniejszych miejscowości jest bardziej konserwatywna, przestrzegająca tradycyjnych obrzędów, religijności. Takie stanowisko pomoże w pełni zilustrować współczesną sytuację kultury kaszubskiej w tym małym regionie. Większość ludzi jest starsza, młode osoby wyjeżdżają do większych miast.

4. Metody, techniki i narzędzia badań

Sposoby, które badacz subiektywnie wybiera do udzielenia odpowiedzi na interesujący go temat, nazywa się metodami badań. Wymagają one od badacza konkretnych działań i ukierunkowują badacza na właściwy tor drogi badawczej, według naukowych zasad. Przez metody naukowcy rozumieją pewien proces świadomego, celowego i zamierzonego działania, dzięki któremu dążą do poznania podmiotu swoich badań. Metody badawcze w pedagogice bardzo różnie są definiowane oraz klasyfikowane. Problem klasyfikacji polega na zaliczaniu niektórych metod do technik i odwrotnie. Najczęściej podawaną w pedagogice definicję wymienia Dutkiewicz. Metody to inaczej „zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących całość postępowania badacza zmierzających do rozważenia określonego problemu naukowego; określony powtarzalny sposób rozwiązywania problemu”¹⁰⁶ lub „system założeń i reguł pozwalających na takie uporządkowanie praktycznej lub teoretycznej działalności, aby można było osiągnąć cel, do jakiego się świadomie zmierza”¹⁰⁷. Metodę od teorii różni to, że odzwierciedla nie - rzeczywistość, a kierowanie czynnościami człowieka. Metody dzieli się ze względu na charakter nauk, w których są stosowane, także na badania empiryczne i teoretyczne oraz kolejnym podziałem są badania ilościowe i jakościowe. Te ostatnie są najczęściej stosowane w nauce i nie wykluczają się wzajemnie, są komplementarne. Funkcje metod to przede

---

106 W. Dutkiewicz, *Podstawy metodologii badań pracy magisterskiej i licencjackiej z pedagogiki*, Wydawnictwo Stachurski, Kielce 2000, s. 69

107 J. Sztumski, *Wstęp...*, op. cit., s. 68

wszystkim gromadzenie informacji, korzystanie z obserwacji, wywiadów oraz analiza ilościowa i jakościowa materiałów. Technika badawcza spełnia wszystkie warunki metod badawczych. Technika badawcza to węższe pojęcie metody badawczej. Oznacza ona czynności prowadzące do odpowiedzi na postawione pytania badawcze, ograniczające się tylko do zbierania materiałów i wykonywana w ramach metody badawczej¹⁰⁸. Rodzaje metod badawczych to metoda: monograficzna, indywidualnych przypadków, porównawcza, sondażowa, eksperymentalna, socjometryczna.

Technikami badawczymi są techniki obserwacyjne, wywiadu, ankiety, analiza dokumentów i wytworów działania. Monografia dotyczy przede wszystkim dokładnego opisu różnych instytucji, organizacji lub zjawisk, jakie są przedmiotem badań. Według Zaborowskiego metoda obserwacji to jedna z podstawowych metod badawczych, dzięki niej dotyka się bezpośrednio badanego zjawiska, definiuje on ją następująco: „obserwacja jest planowym i systematycznym spostrzeganiem ściśle określonych przedmiotów i zjawisk celem dokonywania ich opisu lub charakterystki”¹⁰⁹. Obserwacja może być kontrolowana lub niekontrolowana. Technikami obserwacyjnymi są obserwacja uczestnicząca i nieuczestnicząca, ukryta i jawna. Następną metodą - socjometria to badanie relacji międzyludzkich w grupach społecznych, pozwala zmierzyć dystans między jednostkami w tej grupie oraz między grupami. „Sondaż diagnostyczny jest sposobem gromadzenia wiedzy o interesujących badacza zjawiskach, zdarzeniach, czy procesach zachodzących w środowisku społecznym, w oparciu o sondowanie opinii i poglądów osób dobranych z określonego punktu widzenia”¹¹⁰. Wzajemne komunikowanie się z respondentami to nie tylko ankiety, ale również wywiady i rozmowy, a także niestandardyzowane wypowiedzi. Można je podzielić na bezpośrednie, czyli rozmowy, wywiady, a także na pośrednie, czyli listy, ankiety, prace pisemne¹¹¹. Wywiad to inaczej rozmowa przynajmniej dwóch osób, w której badacz zadaje pytania zgodnie z problemami które sobie postawił. Wywiad daje możliwość poznania opinii, postaw i faktów badanej zbiorowości. Wywiady dzieli się na jawne, ukryte, standaryzowane i niestandardyzowane, indywidualne i zbiorowe. W przypadku wywiadu można posługiwać się skategoryzowanym kwestionariuszem, lub wręcz odwrotnie zadawać pytania otwarte, a nawet przypadkowe. Wszystkie te opcje zależą od potrzeb badacza. Najlepszą opcją jest zadawanie pytań otwartych i przypadkowych, które dają najbardziej wszechstronne i dogłębne poznanie

---

108 A. W. Maszke, *Metody...*, op. cit., s. 156-157

109 Z. Zaborowski, op. cit., s. 174

110 A. W. Maszke, *Metody...*, op.cit., s. 172

111 T. Bauman, T. Pilch, *Zasady...*, op. cit., s. 89-91

tematu¹¹².

W tej pracy badawczej będą użyte dwa rodzaje technik zbierania materiałów: standaryzowane i niestandaryzowane. Pierwsze to te, które posługują się konkretnymi narzędziami badawczymi, dzięki którym środki badawcze są zaplanowane, a badacz kieruje się zgodnie z instrukcją. Niektóre z narzędzi to kwestionariusze, ankiety a także nagrania na sprzętach technicznych, takich jak dyktafon lub inne. Część teoretyczna i uzupełnienia badań oparte będą na badaniach monograficznych, przede wszystkim na źródłach pisanych (księgi, wspomnienia, reportaże, zbiory prac naukowych, badania dokumentów). Badania w terenie będą polegały na metodach weryfikacyjnych, typu wywiad (w szczególności: ukryty, nieformalny) oraz obserwacji.

ROZDZIAŁ III

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

1. Komercjalizacja i turystyka Kaszub

Problemy związane z odrodzeniem etnicznym Kaszub coraz częściej interesują badaczy. W związku z modą na regionalizm, który jak to Mazurek określa „jest ubocznym skutkiem globalizacji”¹¹³, pojawia się wiele pytań o wartość produktów regionalnych oraz o wartość samej kultury. Zjawisko gwałtownych zmian stosunku wobec małych regionów przejawia się w przyzwoleniu na zakładanie różnych stowarzyszeń, wydawaniu prasy, tworzeniu lokalnych programów w telewizji czy w radio, dawaniu możliwości finansowania różnych projektów przez Państwo czy Unię Europejską¹¹⁴. Wymienione możliwości są pozytywnymi aspektami rozwijającymi kulturę. Popyt na kulturę rodzi jednak zagrożenie ze strony rynku, który może spłaszczyć, zniekształcić i skomercjalizować ją, żeby uzyskać jak największy zysk. Coraz częściej wypowiedane są opinie, że „rynek przewrócił do góry nogami utarte systemy wartości, hierarchie autorytetów i przeorał naszą mentalność, skazując niektóre formy twórcze, niektóre nazwiska twórców, wreszcie niektóre instytucje na niebyt i zapomnienie”¹¹⁵. Dlatego wielu badaczy zadaje sobie istotne pytania: „jaki elementy dziedzictwa podlegają rewitalizacji? Jak są wykorzystywane współcześnie? Czy można mówić o ich autentyczności? Jaki jest stopień ich komercjalizacji?”¹¹⁶.

Badanie respondentów pokazało, jaki mają poziom świadomości, tego jak procesy komercjalizacyjne działają na kulturę, czy widzą skutki procesów globalizacyjnych w kulturze kaszubskiej. Badanie dotyczyło głównie osób młodych, angażujących się mniej lub bardziej w kulturę lokalną, a także osób które w pewien sposób orientują się w tematach kulturowych.

---

113 M. Mazurek, *Mała ojczyzna Kaszubów – czyli parę słów o regionalizmie*, [w:] *Kim są Kaszubi?* op.cit., s. 125

114 A. Malewska-Szałygin, *Przebudzenie...*, op. cit., s. 7

115 C. Obracht-Prondzyński, *Problemy animacji kultury na Pomorzu*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2000, s. 20

116 A. Malewska-Szałygin, *Przebudzenie...*, op. cit., s. 7

Zdania na temat komercjalizacji regionu kaszubskiego są podzielone. Na pierwszym miejscu najbardziej komercyjnego miejsca na Kaszubach, krytykowanego często w komentarzach i wypowiedziach inteligencji, a jednocześnie najczęściej wybieranym przez szkołę miejscem zwiedzania w ostatnim czasie jest „dom do góry nogami” w Szymbarku. Jest modnym miejscem dla wielu grup turystycznych, z drugiej strony prezentuje wszystko, co jest symbolem Kaszub, skupiając to na jednym obszarze z przesytem i niesmakiem¹¹⁷. To miejsce jest przestrogą dla wielu przedsiębiorstw, czy akcji turystycznych, które będą posługiwać się podobnymi pustymi hasłami turystycznymi. Ta praca badawcza nie ma odpowiadać na pytania współczesnej problematyki turystycznej, ale ma na celu zwrócenie uwagi na postrzeganie tego zjawiska przez młodych ludzi. Wyniki są dosyć niepokojące, ponieważ pojawiają się głosy pozytywne. Coraz więcej ludzi zaczyna myśleć o centrum jako korzystnym i potrzebnym walorze kulturowym. Młodsze osoby pytane o prywatne nowe projekty turystyczne typu Centrum Edukacji i Promocji w Szymbarku wypowiadają się pozytywnie *„jest to pozytywne dla kultury kaszubskiej, bo przedstawiają tam nawet alfabet kaszubski, oprócz alfabetu nie ma takich rzeczy kaszubskich, jest dom sybiraka i dom traper, to są domy Kaszubów, którzy byli tam osiedleni w innych krajach jest to nawiązanie do Kaszubów, są też tam bunkry nie związane z tym ale reklama dla Kaszub jest”*(4), *„wiadomo, że jak człowiek tam jedzie do Szymbarku, to odwiedzi inne powiązane z Kaszubami miejsca”*(5). Jest to wartość oceniana pod względem rozwiązania promocyjnego *„to napewno jest coś nowego i dużo turystów sprowadza ten domek”*(5). Inne zdania potwierdzają, że jednak Szymbark jest niekoniecznie wartościowym źródłem odkrywania kultury kaszubskiej *„Szymbark jest bardzo dobrą promocją ale jest zbyt komercyjny”*(3), *„Szymbark jest bardzo dobrą komercją, w Szymbarku browar kaszubski otworzyli i najdłuższa deska na świecie pochodzi z Kaszub”*(2), *„Niektórzy to nazywają Kaszubski Disneyland, gdzie można wszystko znaleźć, a ma się nijak do historii”*(6).

Oprócz sztucznie wytworzonych centrów kultury nie mających związku z tradycją i kulturą Kaszub respondenci wymieniali różne przykłady tego, co wydaje im się sztuczne i nieprawdziwe, wytworzone dla osiągnięcia zysku materialnego. Są to przykłady sztuki materialnej, a zdania są bardzo niejednoznaczne. Jedni uważają to za sztuczność, inni za wartość, takie wrażenie odczuwa się szczególnie po opinii, że *„stroje kaszubskie, najbardziej mi się nie podobają, były wymyślone na potrzeby folkloru, w rzeczywistości nie mieliśmy takich kolorowych”*(1), podobne zdanie na temat strojów wyrażono w innej wypowiedzi:

„najbardziej kiczowate wydają mi się chyba stroje, wiem że to tradycja, ale wzory i kolory strojów kaszubskich można byłoby zastosować przy innych fasonach (innych zespołów regionalnych z Polski)”(9).

Wiele opinii jest nieuzasadnionych, wiąże się to z brakiem wiedzy na dany temat. Głównym problemem na Kaszubach jest niedosyt edukacji regionalnej, czy lokalnej. Osoby, które nie są dostatecznie poinformowane lub nie mają dostatecznej wiedzy na temat kultury kaszubskiej, wypowiadają się o sprawach wyższej kultury, sztuki docenianej przez naukowców - jako kiczu i odwrotnie. *„Ludzie sami nie wiedzą jaka jest istota tej kultury, na przykład jeżeli chodzi o hafty kaszubskie, znam taką panią B. M., ona ma tak jakby swoją działalność gospodarczą na tworzenie strojów kaszubskich i haftów, również boryka się z takim problemem, że tradycyjne wzory kaszubskie są na ślepo powielane na kubkach, koszulkach, długopisach, kolczykach, a tak naprawdę one mają się nijak do tej tradycji, bazują one na podstawie starych zdjęć, czy strojów na opowieści starych ludzi, którzy wiedzą, jak wyglądały i jaki był ich układ. W Kartuzach też jest taka firma, która z tych wzorów robi komercjalizację, nakładają wzory na koszulki, kolory nakładają, jak im się podoba, tak to produkują, potem sprzedają, w Gdańsku na Długiej też jest taka cepelia, gdzie się produkuje rzeczy ładne ale niekoniecznie wartościowe”*(6). Sztuka ludowa bez znajomości podstawowej wiedzy jest w różny sposób interpretowana w zależności od gustu a nie logiki, będzie kojarzyła się raczej z odrzuceniem *„takie rzeczy typu rzeźbione anioły, to nie jest to fajne”*(4), a znowu powtarzane na każdym spotkaniu, każdej imprezie folklorystycznej, wypisywane na każdym produkcie turystycznym *„Kaszëbscë nótë”* stają się powoli symbolem nie kultury ale komercji Kaszub, proces ten nie jest dostrzeżony przez respondentów: *„to jest jeden z takich najbardziej szczególnych znaków, bo ludzie, którzy nawet nie są z Kaszub znają chociaż jego początek”*(4). Zdarza się, że respondenci dobrze oceniali i postrzegali kulturę, według jakości a nie ilości, bądź sławy *„jeżeli jest twórca ludowy, który tworzy z pasją i robi to wiele lat, na przykład Józef Chełmowski, który rzeźbi, to w tym widać ducha, ale na tych wszystkich jarmarkach, koncertach i wystawach to większość sztuczna kiczowata, wydaje mi się to nie prawdziwe, widać na pierwszy rzut oka co jest robione dla pieniędzy, a co jest robione z pasją, bo to człowiek kocha”*(7).

Odrodzenie Kaszub wiąże się nieodłącznie z komercjalizacją i jej następstwami. To zjawisko widoczne jest w wielu kaszubskich miejscowościach przy małych przedsiębiorstwach, restauracjach, gdzie jedynym zyskiem są turyści. W rejonach

nadmorskich zdarzało się to już wcześniej w okresie letnim, teraz jest to zjawisko dotyczące nawet małych miejscowości *„jest popyt na kulturę kaszubską i komercjalizację jej. Widać to na przykład na szyldach i napisach restauracji i sklepów. Kartuzy są bardzo skomercjalizowane, nawet okulista to 'brile u brilowszcich', tylko żeby przyciągnąć turystów”*(6).

Według opinii respondentów niektóre, organizowane przez lokalne samorzady, imprezy kulturalne sprzyjają innym lokalnym przedsiębiorcom. Dla niektórych respondentów imprezy, festyny są organizowane tylko z tego względu, żeby przyniosły zysk, zarówno przedsiębiorstwom, jak i placówkom kultury *„festiwale są po części robione dla reklamy, jednak są na pewno elementy, gdzie można dostrzec tę kulturę kaszubską, na przykład występy, przez tańce 'nasza męka', 'walcz', 'nasza wera', 'koseder', jest to robione pół na pół - dla podtrzymania tradycji i dla pieniądza”*(7). Inna respondentka nie wskazuje bezpośrednio na powód materialny, ale na to, że reklama jest robiona przymusowo, nie ze względów kontynuowania tradycji i troski o kulturę, lecz ze względu na wzbudzenie zainteresowania dużej rzeszy turystów: *„dużo rzeczy jest wymyślane na siłę, np górale mają taką autentyczną historię, kulturę, porównują tylko do Kaszubów, u nas różne organizacje i imprezy robione są na siłę pod kaszubskość, której często po prostu nie ma”* (1) .

2. Promocja i animacja żywej kultury na Kaszubach

Wiele dylematów związanych z promocją regionu kaszubskiego wiąże się z oskarżeniem o interesowność i komercjalizację. W globalnym świecie, bardzo zróżnicowanym pod względem światopoglądu, mentalności i doświadczeń, oczekującym nowych inspiracji, przesyconym gwałtownymi zmianami społecznymi, rodzą się nowe oczekiwania wobec kultury, szuka się nowych rozwiązań, skutecznych realizacji¹¹⁸. Animacja kultury we współczesnym świecie potrzebna jest dla innych płaszczyzn życia i „jest głównym miejscem komunikowania wartości najwyższych, kształtowania się ogólnego obrazu świata i docierania do głębi jego skomplikowanych problemów, budzenia się zainteresowań 'bezinteresownych'(Stanisław Lem), rozwijania i ugruntowywania wrażliwości emocjonalnej, moralnej i estetycznej, nieustannie tryskającym źródłem wiedzy ogólnej, stymulacji

---

118 D. Jankowski, *Wizja roli społecznej i pożądaných cech animatora kultury w czasie współczesnym*, [w:] *Problemy animacji kultury na Pomorzu...*, op.cit., s. 25-26

całozyciowej aktywności umysłowej oraz autoedukacji¹¹⁹.

Pomijając wartości materialne, wielu działaczom lokalnym zależy na wcześniej wspomnianej promocji regionu, jednak to dla wielu jest jeszcze w początkowym stadium „*festyny i festiwale są, jakimś rodzajem tradycji, jest to pokazywanie naszej kultury ale to chyba jeszcze za mało*”(2). Kaszubi stawiają ogromne wymagania wobec działaczy promujących i animujących region, nie wystarczające są pomysły wspólnej zabawy w formie festynów, potrzebna jest namacalność żywej kultury kaszubskiej. „*Trzeba robić coś więcej niż tylko postawić sobie tabliczkę stolica kaszub, przede wszystkim promować, zachęcać młodych ludzi, za mało jest organizować tylko konkursy dla młodych ja się wychowałam na wiosce gdzie kultura ludowa jest wciąż żywa, dla mnie Gdańsk nie jest stolicą Kaszub, nie ma tam tej żywej kultury, nie obchodzą świąt jak my, nie przeszerzają obrzędów wigilijnych*”(7). Pomysły respondentów na temat jak można by rozwinąć kulturę kaszubską, co można urozmaicić zgadzają się z pomysłami organizatorów przyszłych działań na rzecz animacji kultury „*kiedyś było mniej promowane, teraz buduje się dopiero skanseny i zaczyna się trochę działać na pewno jest to potrzebne dla młodych ludzi*”(8). Głównie w planach placówek kulturalnych są działania związane przede wszystkim ze sztuką. Jest ona najbardziej owocnym wytworem w przestrzeni animacji i promocji kultury kaszubskiej „*sztuka ludowa jest bardzo taka ciekawa, twórcy ludowi mają duszę do tworzenia tej kultury nie materialnej, rzeźbiarstwo i malarstwo, wymiera zwyczaj plecionkarstwa a jest to bardzo piękne, kiedyś ludzie nie mieli metalowych na przykład wiader a wyplatali kosze, w których można było nawet wodę nieść, ciekawe i zapomniane, wszystkie rzeźbiarskie zabawki dla dzieci, garncarstwo*”(6). Porównując oczekiwania osób zainteresowanych kulturą a odpowiedzi animatorów placówki kulturalnej w Brusach, w większości pokryły się z ogólnym zainteresowaniem i propozycjami innych respondentów: „*'Chata Kaszubska' ma prowadzić zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży, warsztaty związane z zwyczajami na naszym terenie na przykład kiszenie kapusty, darcie pierza, garncarstwo, snycerstwo, kowalstwo, pokazać wszystkie ginące zawody. W tej chwili 'Chata Kaszubska' pełni rolę muzeum, wystawione są dawne sprzęty gospodarstwa domowego, warto pokazywać bo my starsi jeszcze pamiętamy a dzieci w ogóle nie znają takich rzeczy i samo pokazywanie już jest jakąś formą edukacji*”(8). Takie formy żywego uczestnictwa w kulturze, spotykają się z dużym zainteresowaniem, zachwytem „*na Zjeździe Kaszubów można było zażyć tabaki, zjeść potrawy kaszubskie, można było posłuchać muzyki kaszubskiej*”(1). Istotną rzeczą w animowaniu starych tradycji,

które wygasają lub już wygasły, jest próba odtworzenia ich takimi, jakimi były, to właśnie będzie miało duże poparcie wśród Kaszubów „bardzo mi się podobało we Wdzydzach, można było wejść do tych domów, czy do szkoły i napisać piórem coś na tablicy, dotknąć tych rzeczy a nie tylko oglądać”(1). Dla młodego pokolenia, takie poznawanie kultury będzie miało większy sens, niż informacje książkowe i wystawy „najbardziej zapadło mi w pamięć Zjazd Kaszubów w Brusach, w szkole było bardzo dużo wystaw haftów, produktów, można było na co popatrzeć” (4). Współcześnie placówki i domy kultury dysponują żywymi formami przekazu tradycji w postaci warsztatów, kursów, szkoleń „były projekty 'Młodzież po kaszubsku' dofinansowane z polsko-amerykańskiej Fundacji Wolności, warsztaty z rzeźbiarstwa, plecionkarstwa, prowadzimy różnego rodzaju kółka, młodzież zrzesza się w kółkach tańca folklorystycznego są dwa zespoły Krëbanë i Paneszka, sporo młodzieży uczestniczy w tych zajęciach, jak się nauczą tańczyć i śpiewać to koncertują”(8). Instytucje poszukują również nowych inspiracji w promowaniu kultury przyglądając się innym mniejszościom narodowym i etnicznym z Europy albo próbując kontaktować się i współdziałać z nimi „teraz będziemy uczestniczyć w takich fajnych warsztatach, z którymi będzie można spotkać się nie tylko w domach kultury ale i bibliotekach. W budowaniu takiego wielokulturowego modelu biblioteki, jest to zarówno o mniejszościach narodowych, mówienie o Kaszubach w każdej dziedzinie i pokazywanie kultury, Kaszubi mają swoje zwyczaje, obyczaje, tradycje, które trzeba pokazywać i promować”(8).

Potrzeba reklamy i promocji jest wielka. Wytwarza się w świadomości ludzi, budzi poczucie, że warto kontynuować zwyczaje, język, tradycję i folklor, ponieważ mają swego rodzaju intymną i oryginalną wartość, „nigdy nie jest za dużo mówienia o Kaszubach w mediach, uważam, że jest jeszcze za mało, powinno mówić się o nich w kulturze ogólnopolskiej, a nie tylko regionalnej”(8). Kaszubi są dumni z tego, że są Kaszubami chcą swoją dumę pokazywać innym „myślę, że ją (kulturę kaszubską) można jeszcze bardziej rozreklamować, by się przydało, bo to jest taka nasza kultura mamy do czego powracać, czym się szczyścić, bo też mamy język kaszubski a nie gwarę”(4) namacalna sztuka pokazywana turystom jest powodem do dumy i tym samym zwiększa się chęć do jej wyrażania „na wielu imprezach pojawia się zwyczaj tabaczenia, czy granie kaszubskiego alfabetu to musi być na nich, to jest taka nasza tradycja”(5) „jak gdzieś jadę to mówię, że jestem z Kaszub i wszystkim proponuję tabakę”(1). Najczęściej i najchętniej mówi się i pokazuje się kulturę, kiedy jest się czym pochwalić, jeżeli jest ona wciąż żywa „uważam, że fakt, iż język kaszubski jest językiem, a nie tylko gwarą jest powodem do dumy i jest to fakt, którym warto się

pochwalić”(9) oraz walory turystyczne często połączone w pokazywaniem folkloru są dobrą okazją do dumy „*najbardziej mi się kojarzą jeziora i lasy, jak by był festiwal folkloru to by też warto to zobaczyć*”(5). Na pytanie czym jeszcze oprócz języka można się pochwalić, pokazać gościom z innego regionu, najczęściej padały podobne odpowiedzi do tej: „*kulturę, tradycję i obyczaje, pokazałabym jakieś obyczaje, zwyczaje, zespoły, obrzęd sobówki, obcinanie głowy kani, tego czego nie ma w innych regionach Polski, kaszubski teatr ludowy*”(7). Gdy pokazywana w instytucjach i lokalnych ośrodkach kultura tradycja będzie wychodzić na zewnątrz to znaczy, że dobrze spełniono przekaz kulturowy „*podoba mi się wspólne zażywanie tabaki, na przykład młodzi ludzie, starsi nastolatki w liceach spotykają się na głównej przerwie i zażywają tabakę jest to taki spontaniczny kaszubski gest*”(1). Jednak nie zawsze tak się dzieje, że kultura otwiera się i jest przekazywana dalej, coraz częściej pojawia się zjawisko izolacji kulturalnej w instytucjach. To oznacza, że kultura nie jest przekazywana, jak kiedyś spontanicznie w domu, lecz tylko w instytucjach kulturalnych. Poza instytucjami dalej nie jest przekazywana, izoluje się i zamyka.

1.2. Problemy i ograniczenia

Największym problemem, który ogranicza animatorów jest brak osób chętnych do wzięcia udziału w działaniach kulturowych i społecznych. Brak uczestników jest wynikiem różnic pokoleniowych. Pojawiło się pokolenie korzystające z możliwości multimedialnych, o globalnym postrzeganiu rzeczywistości, nie jak kiedyś tylko lokalnym. Dzieci nie wypracowały sobie potrzeby udzielania się w lokalnej społeczności, ponieważ promuje się teraz nacisk na indywidualizm. Po za tym wynika to z czasów, w których liczy się wartość materialna, a nie sentymentalna lub emocjonalna. Współczesne społeczeństwo jest racjonalne i praktyczne. Jeszcze jednym powodem ograniczeń jest niezliczony wybór innych zainteresowań podawanych przez różne media: internet, telewizję - „*trudno jest przyciągać młodych ludzi do kultury ponieważ wszystko to wydaje się takie, żeby to źle nie zabrzmiało stare, ze swoją tradycją, obyczajem, a dzisiejszy młody człowiek nie łączy do tego żeby to kultywować, ile teraz zespołów się rozpada, które prędko kiedyś działały, brakuje młodych ludzi, którzy są zawładnięci przez erę komputerów*”(7). Współczesne problemy nie wynikają tylko z zewnątrz kultury lokalnej, są również wynikiem zaniedbania promocji Kaszub lub niedostatecznego zachęcania - „*w szkołach kaszubskich są dodatkowe zajęcia z języka lub koła ale to, że są, nie znaczy, że młodzież chce w nich uczestniczyć, to właśnie trzeba zmienić*

w szkołach, żeby zachęcać młodzież”(1). Młodzież zachęca się w różny sposób, najprostszym jest propozycja zapewnienia atrakcyjnych wyjazdów - „do Krëbanów chyba każdy chodził, był atrakcyjny pod względem wyjazdów”(1). Działacze kulturowi świadomie używają tych zachęt, by młodzież liczniej i częściej uczestniczyła w organizowanych dla nich *spotkaniach*, „bodźcem zachęcającym do uczestnictwa są wyjazdy zagraniczne, wycieczki, bez tego niechętnie uczestniczy, to nie są takie priorytetowe zajęcia jak inne, pokazywanie się na różnych Festiwalach Folkloru, wtedy młodzież czuje się doceniona i zauważona, promowana jest ta nasza kaszubszczyzna właśnie dzięki młodym ludziom”(8), „najpierw trzeba zachęcić jakimś atrakcjami, wycieczkami, zachęcić od strony wizualnej pokazać im Kaszuby, bo samą teorią nie możemy do nich wyjść”(7). Jeżeli dotyczy ten temat starszej młodzieży czy studentów, sprawa wygląda gorzej - „mamy problem w tym klubie, w którym jestem, jak zachęcić młodych, żeby coś w ogóle robili dla Kaszubów, teraz jest niby tyle możliwości, można pisać projekty do Unii Europejskiej ale młodym się nie chce”(6). Ważny problem stanowi brak osób, chętnych do pokazywania i uświadamiania wartości kultury kaszubskiej. Brak jest dostępu do osób, które rzeczywiście od wielu pokoleń zajmują się „ginącymi zawodami”, ten podstawowy brakujący element jest coraz rzadszy. Ci twórcy i rzemieślnicy powoli zaczynają dostrzegać potrzebę przekazu tradycji i ogłaszają się w lokalnej prasie „Ciężko jest znaleźć osoby, które by pokazały garncarstwo, lub inne rzeczy, którymi się zajmują, nie są nigdzie zareklamowane i po prostu trzeba ich szukać, to jest jedynym ograniczeniem dla działalności kulturalnej, a później trudność finansowa, bez względu na wszystko warto szukać i pokazywać młodym” (8). Mobilizacja w klubach, zrzeszeniach dla studentów coraz bardziej się zmienia, organizuje się konkursy, by przedstawić atrakcyjniejszą ofertę dla młodych osób „przez to, że organizujemy te konkursy Remusowe kary, dużo młodych przyjeżdża i widać, że są tacy zaangażowani i mamy nadzieje, że być może przyjdą do klubu, ale wiadomo to jest też inne pokolenie, inne spojrzenia tradycję ale mają w sobie jakieś nowe pomysły związane z multimediami mimo wszystko to powoli raczkuje”(6).

2.2. Możliwości rozwoju w zakresie edukacji regionalnej

Wiele starań ineligencji kaszubskiej związane było z chęcią rozpoczęcia edukacji o regionie w szkołach i innych instytucjach. Wiedza na temat regionu jest potrzebnym elementem dla rozwoju kultury. Bez edukacji nie mamy pojęcia, jakie wartości przekazywać młodszemu pokoleniu. Dużo opinii świadczy o tym, że te możliwości są bardzo rozwinięte,

dostępne dla wszystkich. Oprócz kół w ośrodkach kulturowych wymienia się często szkołę, jako pierwszy kontakt z kaszubskością - *„jest jeszcze szkoła, można się uczyć języka kaszubskiego, nie tylko w liceum ale już w podstawówce zaczynają kaszubski uczyć, jak chodziłam na kaszubski mieliśmy bardzo dużo wyjazdów, gdzie poznawaliśmy twórców ludowych”*(4). Czasami miejscami pierwszego kontaktu z kulturą były właśnie domy kultury i organizowane w nich różne koła *„tylko w domu kultury uczestniczyłam w kulturze kaszubskiej, tańcze już od 12 lat od podstawówki do trzeciej liceum, od małego tańczyłam, myślę, że to jest bardzo dostępne u nas”*(5). Na poziomie studiów możliwości rozwoju kulturalnego i regionalnego wśród młodych studentów są bogatsze. Istnieje wiele klubów studenckich, można zapisać się do koła na studiach i zdobyć pracę w wydawnictwach związanych z Kaszubami - *„zaczęłam się udzielać przez to, że po pierwsze poszłam do Kaszubskiego Liceum Ogólnokształcącego, co mi dużo dało, potem zdałam maturę z języka kaszubskiego a potem podjęłam studia na Uniwersytecie Gdańskim na wydziale polonistyki gdzie tam poszłam do klubu studenckiego Pomerania, klub, który zrzesza studentów, niekoniecznie z Kaszub, ale którzy się nią interesują i chcą coś z nią zrobić. Jak byłam na trzecim roku na licencjacie, wstąpiłam do Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i tam jestem członkiem oddziału gdańskiego, potem pracowałam od czasu do czasu na umowę zlecenie w wydawnictwie Pomerania, bardzo dużo się udzielam, jeżeli chodzi o jakieś wydarzenia, promocje książek i tym podobne”*(6). Szkoły i ośrodki kultury dobrze organizują czas, wykorzystują potencjał młodych ludzi, młodzież kończąca szkołę, czy opuszczająca koło jest bardziej świadoma lokalnie i kulturalnie *„liceum kaszubskie dało mi odkryć tą kulturę kaszubską wiadomo w domu gada się po kaszubsku, są wzory na wazonach i serwetkach ale co to miało oznaczać dopiero w szkole się dowiedziałam, poznałam też wiele ludzi, którzy tworzą dla Kaszub, pisać po kaszubsku i poznałam literaturę kaszubską”*(6).

3.2. Rozwój kultury za pomocą multimediów

Media dają wiele możliwości dla rozwoju kultury lub stworzenia jej nowego wizerunku. W pewnym sensie też spłycają i zubożają jej wartość. Naukowcy posiadają różne wątpliwości co do uczestnictwa w kulturze poprzez media a znowu młode pokolenie, będące od urodzenia w ich mocy, domaga się również dostępu do kultury poprzez media - *„telewizja powinna zachęcić młodych do Kaszub, powinny być robione pod nich jakieś programy, jednak telewizja jeszcze jest za mało dostępna tak samo jak radio, mało kto się tym interesuje”*(2).

Działacze kaszubscy nie są obojętni, jeżeli chodzi o potrzeby odbiorców, jest sporo audycji, które cieszą się zainteresowaniem „na facebooku jest profil Radio Kaszebe i tam piszą o wszystkich zjazdach Kaszubów, różnych spotkaniach, informacje o różnych działaniach, słucham bardzo często Radia Kaszebe, fajnie się tego słucha, na przykład ludzie wysyłają pozdrowionka potem czytają po kaszubsku, kiedyś był też program w telewizyjnej trójce 'Tede jo'”(4). Poszukuje się nowych form pokazywania kultury, przez pryzmat młodych ludzi i tego co ich interesuje. „W Twoja Telewizja Morska są programy edukacyjne o Kaszubach, na przykład 'Godyma po kaszebsku', prowadzą to młodzi ludzie i mają bardzo inne podejście prowadzą program o języku kaszubskim, przedstawiając różne śmieszne scenki teatralne, humoreski na temat współczesnych Kaszub”(6). Nowych rozwiązań szukają również ogólnie regionalne zrzeszenia i organizacje - „Zrzeszenie też próbuje iść w tym kierunku, w te wakacje organizują konkurs na film o Kaszubach”(6). Istotnym problemem tych rozwiązań są pytania dotyczące kierunku, w którym pójdzie ta kultura medialno-regionalna „z jednej strony ważny jest ten facebook, multimedia ale z drugiej strony trzeba też dotknąć pewnych rzeczy i zobaczyć tą tradycję media nie dadzą pełnego obrazu, można dać informację ale żeby na własną rękę czegoś poszukiwali, żeby robili coś poza internetem”(6).

3.2. Odbiór współczesnej twórczości kaszubskiej

Opinie respondentów wskazują na kolejny deficyt w tej sferze. Współczesna twórczość kaszubska istnieje, ale wydaje się być mało atrakcyjna dla młodego pokolenia. Współcześni Kaszubi szukają czegoś nowego ale zakorzenionego w tradycji, bez przekształcania jej „muzyka byłaby lepsza gdyby była w jakiś sposób unowocześniona”(1), „podobają mi się nowe zespoły muzyczne Publiczki, często jak słucham Radio Kaszebe, piosenki powtarzają się, znudziły mi się te, chcę coś nowego”(4). Problemem przestrzeni artystycznej jest mała ilość artystów i równie mała ilość odbiorców, co raczej jedno wynika z drugiego. Sporadycznie wymawiane są opinie, że coś świetnie się rozwija, są to zazwyczaj alternatywne rodzaje sztuki - „muzyka kaszubska narazie się rozwija, na przykład kapela A. Z. bardzo dobrze się rozwija, często jest w radio kaszubskim”(2) i też takie, które mieszają różne elementy są pewnego rodzaju mniejszościowym eklektyzmem - „muzyka też jest śpiewana przez Wandzeboczi przez ten rodzaj muzyki, jest to niby rock, a tak naprawdę nie jest i nie jest to fajne, a Publiczki przemieszały jeszcze z czymś innym i jest w tym nasz język jeszcze grane jest to z przytupem i takie coś się rozejdzie(będzie na to popyt)”(4). Z drugiej

strony nowoczesna wersja kaszubskiej muzyki, dla niektórych nie jest trafiona. Istnieją opinie, które dzielą modernistów od tradycjonalistów - „*dla mnie zespół kaszubski to jest akordeon, burczybas, diabelskie skrzypce. Do mnie forma gitarowa 'kaszubskie jeziora kaszubski las' nie przemawia. Jeżeli muzykę tradycyjną zamienimy na muzykę nowoczesną to za jakiś czas nie będzie w ogóle tradycyjnej i następne pokolenie nie będzie nawet wiedziało, że różne kaszubskie pieśni śpiewało się przy użyciu akordeonu, że to była podstawa. Jeżeli są młodzi ludzie którzy chcą tworzyć nowoczesną muzykę kaszubską niech tworzą, ale niech z drugiej strony będzie promowana ta muzyka tradycyjna*” (7).

Literatura kaszubska to zazwyczaj wydania naukowe, informacyjne, albumy wystaw, nie ma alternatywnej literatury kaszubskiej i tak samo mało jest młodych piszących artystów „*tak samo literatura, są książki ale teraz nie ma młodego narybku piszącego*”(6). Odbiorców literatury ogranicza również język, którego wbrew pozorom nie wszyscy używają „*jeżeli jest to napisane po kaszubsku to wiadomo, nie rozumiesz wszystkiego, podejrzewam, że gdyby to była książka napisana przez młodą osobę, nie historyczną, nie naukową ale obyczajową*”(4).

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując całość rozważań nad kulturą kaszubską we współczesnym świecie pełnym transformacji i modernizacji politycznych, gospodarczych i społecznych trudno jest wywnioskować jednoznaczną o niej opinię. Jednym z podstawowych zagrożeń dla kultury kaszubskiej jest rozwój kultury masowej, globalizacja i unifikacja kulturowa. Ulegając wpływom globalnej kultury masowej, działalności lokalne, społeczności regionalne zubożają na jakości. Kultura masowa jest wrogiem dla mniejszości kulturowych, bowiem bagatelizuje ważne wartości, trywializuje podejście do odmienności. Kultura podtrzymywana tylko ze względów materialnych, konsumpcyjnych bez głębszych determinantów istnienia może stać się infantylna, banalna, co gorsze stać się prymitywną nastawioną na zysk¹²⁰.

Ważna jest też świadomość i uczestnictwo ludzi w życiu społecznym regionu. Teraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa nie jest tak oczywiste i spontaniczne, jak kiedyś. Dziś wiąże się zawsze z jakimś interesem, mniej lub bardziej opłacalnym. Świadomość ludzi zależy w dużej mierze od tego co podają mu jednostronne media. Odbiorcy telewizji, internetu bez zastanowienia wierzą bezgranicznie w to, co im się podaje. Problem odbioru polega na tym, że trudno jest, wybrać te informacje, które są potrzebne i prawdziwe. Często ludzie ograniczają się do najłatwiejszych sposobów zbierania informacji, poprzez internet, rezygnując z uczestnictwa w tym, co się rzeczywiście dzieje. To powoduje, że na wartości tracą też instytucje kulturalne, które wcześniej były bardzo cenione. Badania pokazały, że liczna grupa osób, nie jest poinformowana o tym, co się dzieje w najbliższym otoczeniu lub na całym Pomorzu. Jest to wina źle lub niedostatecznie prowadzonej promocji regionu kaszubskiego.

Tymczasowy popyt na regionalizm powoduje odrodzenie różnych form sztuki i folkloru przez wielu artystów, ale i amatorów, powoduje to rozwój amatorszczyzny i zubożenie jakości wyrobów kulturowych, nastawionych wyłącznie na konsumentów turystycznych. Istotny jest zysk materialny. Wiele działań społecznych, według

---

120

120

S. Janke, *Jak ożywić pomorską kulturę*, [w:] *Problemy animacji kultury na Pomorzu*, op. cit., s.

respondentów, wprowadzanych jest na siłę, sztucznie podtrzymywane są umierające wraz ze starszym pokoleniem tradycje, zwyczaje dla zwabienia turystów. Instytucje i ośrodki kulturalne lokalnych samorządów starają się urozmaicać kontakt ludzi z kulturą, ale zaciera się przez to granica pomiędzy atrakcyjnością walorów kaszubskiej tradycji, a wykorzystywaniem ich nadmiernie, co prowadzi do sztuczności i przesytu.

Trzeba też pamiętać, że historia Kaszubów bardzo długo kształtowała ich twarde i harde charaktery. System wartości Kaszubów jest głęboko zakorzeniony w wierności wobec swego regionu i wierności wobec Kościoła Katolickiego i Boga, a tradycja pielęgnowana przez wiele pokoleń nie jest w stanie zniknąć całkowicie w globalnym świecie. Istnieją dążenia do zachowania własnej odrębności, nie tylko ze względów konsumpcyjnych ale z powodu strachu przed zapomnieniem, chęci zachowania swojej podwójnej i wyjątkowej tożsamości. Wiele korzystnych idei i pomysłów dla przyszłości kultury i dziedzictwa kaszubskiego tworzy Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Stoi ono na czele obrony kultury i folkloru kaszubskiego. Tworzy wiele inicjatyw wpływających w pozytywny sposób na kulturę kaszubską, nie tylko podtrzymujących ją w życiu społecznym. Działa też na rzecz rozwoju kontaktów międzynarodowych i rozwijania kultury kaszubskiej w mediach. Oferuje młodzieży czynny udział w kulturze kaszubskiej poprzez konkursy, warsztaty, kursy zawodowe.

Współcześnie szuka się wielu rozwiązań, żeby pogodzić tradycję i nowoczesność, bowiem „ponowoczesna świadomość bazuje na teraźniejszości, w której spotykają się przyszłość i przeszłość, co obserwujemy właśnie w folklorze”¹²¹. Ważne jest to aby nie zgubić się w globalnej wiosce różnych propozycji, idei i rozwiązań, a dostrzegać to co dzieje się wokół. Rozwiązaniem dla będącej na skraju kiczu i oryginalności kultury jest korzystanie z nowoczesności z jednoczesnym zakorzenieniem się w tradycji.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman T., Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, 2001 Warszawa,
- Bobrownicka M., (red.) *Język a tożsamość narodowa Slavica*, Universitas, 2000 Kraków,
- Borzyszkowski J., *Gdańsk i Pomorze w XIX i XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999 Gdańsk,
- Borzyszkowski J., Obracht-Prondzyński C., (red.) *Badania Kaszuboznawcze w XX wieku*, Instytut Kaszubski, 2001 Gdańsk,
- Breza E., (red.) *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Gdańsk 2008,
- Breza E., (red.) *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2009 Gdańsk,
- Breza E., (red.) *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2010 Gdańsk,
- Breza E., (red.) *Problem Statusu Językowego Kaszubszczyzny*, Wojewódzki Ośrodek Kultury, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1992 Gdańsk,
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010 Warszawa
- Bukowska-Schiemann M., (red.) *Alegorie style tożsamość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999 Gdańsk,
- Burszta J., *Kultura ludowa – kultura narodowa. Szkice i rozprawy*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1974 Warszawa,
- Bykowska B., Kwaśniewska A., Mazurek M., (red.) *Obrazy społeczeństwa . Wybrane problemy polskiej rzeczywistości społecznej*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, 2007 Gdańsk,
- Czy istnieje jeszcze sztuka ludowa*, *Pomerania* nr 7/8, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1996 Gdańsk, s.
- Dyczewski L., Wadowski D., (red.) *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*,

Wydawnictwo KUL, 2009 Lublin,

Grupa etniczna w dobie globalizacji. Na przykładzie Kaszubów, Lud, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2010 Poznań, s.

Erenc J., (red.) *Społeczeństwo pierwszej dekady*, Wydawnictwo Gdańskie, 2008 Gdańsk,

Erenc J., Szopny A., (red.) *W kierunku Europy regionów. Analiza socjologiczna*, Kaszubsko-Pomorska Szkoła Wyższa, 2011 Wejherowo,

Kalinowski P., (red.) *Catering dziedzictwa kulturowego? Kaszubi i Kaszuby oczami etnologów*, Region, 2006 Gdynia,

Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005 Warszawa,

Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, 1983 Warszawa,

Kossak-Głowczewski K., (red.) *Edukacja regionalna mniejszości narodowych i etnicznych: z wybranych rozwiązań edukacyjnych Białorusinów, Fryzów, Niemców, Sami i Kaszubów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999 Gdańsk,

Kwieciński Z., Śliwerski B., *Pedagogika. Podręcznik akademicki I tom*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004 Warszawa

Labuda G., *Kaszubi i ich dzieje*, Oficyna CZEC, 2000 Gdańsk,

Latoszek M., (red.) *Kaszubi. Monografia socjologiczna t.5*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, 1990 Rzeszów,

Łęgowski J., *Kaszuby i Kociewie*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1991 Gdańsk,

Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2000 Kraków

Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2009 Kraków

Malinowski B., *Dziela 8. Jednostka, społeczność, kultura*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2000 Warszawa,

Maszke A. W., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008 Rzeszów

Mazurek M., *W poszukiwaniu tożsamości. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie w oczach socjologa*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2009 Gdańsk,

Mazurek M., *Język, przestrzeń, pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Instytut Kaszubski, 2010 Gdańsk,

Mead M., *Kultura i tożsamość: studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo

- naukowe PWN, 2000 Warszawa,
- Obracht-Prondzyński C., *Pomorski Ruch Regionalny (Szkiec do portretu)*, Instytut Kaszubski, 1999 Gdańsk,
- Obracht-Prondzyński C., (red.) *Problemy animacji kultury na Pomorzu*, Instytut Kaszubski, 2000 Gdańsk,
- Obracht-Prondzyński C., *W kręgu problematyki kaszubsko-pomorskiej. Studia i szkice*, Instytut Kaszubski, 2003 Gdańsk – Wejherowo,
- Obracht-Prondzyński C., *Kaszubi dzisiaj. Kultura – język – tożsamość*, Instytut Kaszubski, 2007 Gdańsk,
- Obracht-Prondzyński C., (red.) *Kim są Kaszubi? Nowe tendencje w badaniach społecznych*. Instytut Kaszubski, 2007 Gdańsk,
- Palka S., (red.) *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, Pedagogika GWP, 2010 Gdańsk,
- Piskora S., Tokarz B., (red.) *Ponowoczesność a tożsamość*, Stowarzyszenie Pisarzy Polskich, 1997 Kraków,
- Popowska-Taborska H., *Szkice z kaszubszczyzny*, Instytut Kaszubski, 2006 Gdańsk,
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe, 2005 Katowice,
- Synak B., *Kaszubska tożsamość: ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 1998 Gdańsk,
- Szkudlarek T., (red.) *Różnica, tożsamość, edukacja. Szkice z pogranicza*, Oficyna Wydawnicza Impuls, 1995 Kraków,
- Treder J., *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Oficyna CZEC, 2002 Gdańsk,
- Treder J., *Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczaje na tle porównawczym*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, 1989 Wejherowo,
- Tu jest Ojczyzna moja. Materiały z konferencji: Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie*, Kociewskie Towarzystwo Oświatowe 1999 Gołuchów,
- XX lat Kaszubskiego Liceum Ogólnokształcącego w Brusach 1991-2011*, Zaborskie Towarzystwo Naukowe, 2011 Gdańsk – Brusy,